הלכה · משנה תורה · מפרשים · דברי ירמיהו · ספר אהבה

דברי ירמיהו על משנה תורה, הלכות קריאת שמע

רבי ירמיה לעוו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברי ירמיהו על משנה תורה, הלכות קריאת שמע

רבי ירמיה לעוו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברי-ירמיהו-על-משנה-תורה-הלכות-קריאת-שמע/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 10
הלכה ג 12
הלכה ד 13
הלכה ה 14
הלכה ו 14
הלכה ז 15
הלכה ח 16
הלכה ט 18
הלכה י 28
הלכה יא 29
הלכה יב 29
הלכה יג 31
פרק ב 31
הלכה א 31
הלכה ג 33
הלכה ד 34
הלכה ה 35
הלכה ו 35
הלכה ז 38
הלכה ח 39
הלכה יא 39
הלכה יב 40
הלכה יג 41
הלכה יד 42
הלכה טז 42
פרק ג 43
הלכה א 43
הלכה ב 44
הלכה ג 45
הלכה ה 45
הלכה טו 46
פרק ד 47
הלכה א 47
הלכה ז 49
הלכה ח 51

פרק א

הלכה א

פעמיים בכל יום קורין ק"ש בערב ובבוקר שנא' ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום. והנה הלשון וזה הוא לילה וזה הוא יום שכתב רבינו יש מקום להעיר עליו והנראה בזה הוא:

ונעיר במה שיש לעיין בסוגיא במקור הדברים בזה:

א' דלפי מאי דקיי"ל לעיקר דזמן ק"ש תליא בזמן שכיבה וקימה כמפורש במשנה דף י' ע"ב בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין ודף ח' ע"ב בגמרא הואיל ואיכא דגנו בהאי שעתא ואיכא דקיימי וכו' הרי דאפי' בתר מיעוט בני אדם אזלינן בזה ועכ"פ תליא בדרכם של בני אדם לקום ולשכב חוץ לבית שמאי נראה לכו"ע סבירי להו כן וכן קיי"ל להלכה וא"כ כיון דתליא בדרכי בני אדם ודעתם ולאו כל הזמנים שוים בזה והאיך נתן התנא זמן לדורות עולם וכן להלכה בצאת הכוכבים לרי"ף ולרש"י ולרבינו בדבר הנופל תחת השנוי ומכ"ש כדאי' בהנ"ל דאם איכא דקיימי ואיכא דגנו וכו' ומאן מכריע כן לדורות ולכל המקומות דלא יהיה שנוי בזה באיכא דקיימי וכו' ורק בדרך שפרט לנו התנא:

ב' כאשר העיר בס' פנ"י דלאחר עמוד השחר אמרינן במס' ברכות הנ"ל הואיל ואיכא דגנו וכו' למה לא נאמר כמו כן בתחילת זמן השכיבה דודאי לא ימלט דיש למיעוט [ש]זמנם מעט קודם לצאת הכוכבים עיי"ש:

ג' הרי מצינו מחלוקות בריש מסכת ברכות בין השיעורים למר משעה שקידש היום שהוא בעוד היום גדול ולמר בשעה שעני וכו' שהוא מאוחר מכהן כדאי' בגמרא ויקשה לומר דפליגי במציאות הזמן הקימה והשכיבה:

ד' עיין ברשב"א שכתב בשם רב האי גאון ז"ל לפרש פלוגתא דברייתא דמאן דסבר משעה שקידש היום אין פי' כרש"י בביה"ש רק בתחילת השקיעה שהוא זמן לתוספת שבת וסבירי ליה ביאת שמשו והוי לילה בתחילת שקיעת החמה בעוד האור גדול ומאי וטהר טהר גברא ור' יהודה סובר טהר יומא וכו' עיי"ש:

וכל רואה ישתומם כאשר הקשה עליו בפנ"י האיך תלה האי דביאת שמשו או אורו דנפק"מ לענין תרומה ושבת ומילה וכיו"ב דתליא ביום ולילה בק"ש דתליא בזמן שכיבה וקימה ואף דבמשנה חדא שעורא לק"ש ולתרומה זה משום דמציאות הזמן שוה בשניהם אבל משונים זה מזה דתרומה ביום תליא ונדרש מקרא משא"כ ק"ש וכמ"ש:

ה' לפי מאי דאיתא במשנה דף י' לבית שמאי א"כ לכתוב בבוקר ובערב מאי בשכבך

ובקומך בשעת שכיבה שכיבה ממש בשעת קימה קימה ממש עיי"ש, דנראה דב"ש לית ליה למודא דבשעה שבני אדם שוכבין וכו' וא"כ לפלגו גם בזה דלב"ש דוקא בלילה יצא ידי חובת ק"ש של לילה וביום ידי חובת היום ולבית הלל תליא בזמן שכיבה וקימה ולב"ש יוצא כל היום, וכל הלילה וקודם לזה אף בזמן שכיבה וקימה אינו יוצא משא"כ לב"ה:

והנה אין לומר דדעת הגאון שהבאתי באות ד' דס"ל דר' אליעזר דס"ל משקידש היום ס"ל כבית שמאי דר"א מתלמידי ב"ש וכמוהו דעתו דלא תליא בזמן שכיבה רק ביום ובלילה דא"כ יקשה למה ס"ל לר"א עד האשמורה הראשונה נאמר כל הלילה לפ"ז:

ו' יפלא לנו דברי הירושלמי המובאים ברשב"א וז"ל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש נשמענא מהדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמרת צריך לקרוא הדא אמרת ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש צריך לקרות עכ"ל:

וז"ל המפרש בעל פני משה שם, וקודם לכן לאו בכלל ספק הוא וכי ספק לאו בכלל קודם לכן הוא אם קרא ק"ש ביה"ש נמי קודם לכן הוא וזה ספק מקרי דמספקא לנו אם יום ויוצא או לילה ולא יוצא ואפ"ה את אמרת דצריך לחזור בזמנו דהא לא יצא יד"ח קתני וא"כ הדא אמרת ספק קרא ק"ש ספק לא קרא צריך לחזור ולקרות עכ"ל:

וגם בזה להפליא דהאיך מדמהו לספק קרא ק"ש דבכל ביה"ש בה תליא ביום ולילה כמו לענין שבת ותרומה וי"ב ביה"ש בכלל ספיקא הוי אבל בק"ש דתליא בזמן שכיבה וקימה ונתנו שיעורא לזה לאחר צאת הכוכבים וא"כ קודם לזה בשני כוכבים ודאי לא הוי זמן שכיבה כלל אף דהוי ספק יום וספק לילה לזה הוי ודאי ולא ספק וראיתי בפרי מגדים בסי' רל"ה בפי' לטו"ז ס"ק ב' שכתב דביה"ש הוי ודאי לענין ק"ש והביא ג"כ דברי הירושלמי הנ"ל ונראה שכוון למ"ש:

ולכאורה הייתי מפרש דברי הירושלמי שלא כדעת הפני משה וזה וקודם לכן לאו ספק משום דדבר רחוק דשיערו החכמים דזה זמן השכיבה ולא רגע מקודם אלא דנתנו שיעור הברור דאין לספק בו ולכן קודם לכן עכ"פ ספק הוי ופי' הזה מדויק יותר דאין צריכין להפך הלשון דלפי' הפמ"ג הוי כאלו נאמר וכי ספק לאו בכלל קודם לכן ולמ"ש בפשטות אבל להמעיין במסכת ר"ה י"ג וקים להו לרבנן וכו' וסוטה ט"ז בעי ר' ירמיה מר' זירא וכו' לא תיפוק נפשך משעורא דרבנן וכו' ועיין ברשב"א נדה דף ט' בד"ה הא עיי"ש דכל שעורי החכמים מצומצמים וכודאי חשובים לנו ולא את הקודם והפחות לספק:

ומה שמתמיה עוד הוא דעל כרחך לפי הירושלמי בק"ש בספק קרא דאינו יוצא משום דק"ש דאורייתא והרי ר' אליעזר דס"ל ק"ש דאורייתא בפ"ג דמסכת ברכות וסבירי

ליה בברייתא בשעה שקידש היום וברש"י שפי' שם ביה"ש עיי"ש ויקשה דאם ק"ש דאורייתא לא יצא ביה"ש דהוי ספק לק"ש להירושלמי הנאמר, והנה כבר כתבתי לעיל דהגאון לא פי' כרש"י בשעה שקידש היום בביה"ש רק בתחילת השקיעה משעה שראוי לקבל ע"ע תוספת שבת וס"ל ביאת שמשו אבל יקשה לרש"י ופי' איככה יפרש דברי הירושלמי ולדעת הגאון ופי' יקשה מ"ש לעיל ע"ז:

וגם יקשה דאם נפרש משעה שקידש היום בצאת הכוכבים דהוי מצד ודאי דא"כ הוי כר' יהושע כמ"ש בתוס' דף ג' ע"א בד"ה קשיא עיי"ש ועל כרחך צריך לומר דר"א ס"ל דביה"ש אף דהוי ספק יום מ"מ הוי ודאי לענין זמן שכיבה וכמ"ש ודברי הירושלמי מופלאים:

והנראה בכל זה דהנה כמ"ש דקיי"ל דק"ש אינו תליא ביום ולילה רק בזמן שכיבה וקימה אבל באמת נראה דאינו פשוט כל כך והרבה בהראשונים ז"ל נגד זה, הנה דעת הגאון שכתבתי, גם ברש"י יש לדייק בהאי דאיתא בגמרא ריש מסכת ברכות משעה שכהנים וכו' סימן לדבר צאת הכוכבים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר וכו' ובמסכת מגילה דף כ' ע"ב וכולן שעשה משעלה עמוד השחר וכו' מנה"מ וכו' אלא א"ר זירא מהכא וכו' ואנחנו וכו' ובתוס' שם בד"ה והא הקשו דבמסכת ברכות אמרינן דלא הוי רק זכר לדבר והכא משוינן לראיה גמורה ותירצו דשם קאי לענין ק"ש דתליא בשכיבה וי"ל אע"פ דהוי לילה לא הוי עודנו זמן ק"ש דתליא בשכיבה עיי"ש ובתוס' ברכות דף כ' ע"ב בד"ה אע"פ עיי"ש אבל עיין ברש"י שכתב וז"ל ואע"פ שאין ראיה לדבר שהיום כלה בצאת הכוכבים זכר וכו' ובד"ה ת"ש וז"ל מדקאמר והיום למלאכה וכו' זכר לדבר איכא דכל עת מלאכה קרא יום עכ"ל:

ונראה מדבריו שפי' דלא הוי ראיה גמורה לענין יום ולילה די"ל דגם קודם לזה יום ולילה רק דרוב היום במלאכה ורוב הלילה למשמר לכן נאמר היום למלאכה וכו' ולכן הוי זכר עכ"פ דעת מלאכה הוי יום ואמר עד צאה"כ, ויקשה מנ"ל דצאה"כ לילה ועמוד השחר יום כיון דהוי רק זכר לדבר ועיין בפני משה בירושלמי ריש מסכת ברכות עיי"ש, והנה לרש"י קאי שאין ראיה לדבר גם על תרומה וכיו"ב דהוי יום בעלות השחר ולילה בצאה"כ ולתוס' קאי רק על ק"ש, ונראה שלכן דחק רש"י לפרש כן משום דס"ל ק"ש ותרומה שוין לענין יום ולילה לכאורה:

וגם לדעת התוספות דס"ל בק"ש לא תליא כלל בלילה וכנראה מאן דס"ל עני מאוחר דס"ל כן על כרחך דאפי' בתחילת הלילה אינו יוצא וא"כ לא הוי אפי' זכר כלל ועיין בתוס' ברכות דף ח' בד"ה לא עיי"ש:

וכן ראיתי ברמב"ן במלחמות במסכת ברכות דף ח' גבי רשב"י אומר פעמים וכו' וז"ל ועיקר זמנים אלו שתיקנו החכמים לכל המצות משעלה עמוד השחר וכו' למדו מקרא ואנחנו וכו' ומכאן למדו החכמים זמן ק"ש דערבין עכ"ל, וז"ל עוד שם אלא לענין ק"ש של שחרית אע"ג דבעינן בוקר ואינו כל היום כיון דכתיב ובקומך ורוב אין קיימין וכו' עכ"ל, ומ"ש ואינו כל היום אכתוב בס"ד להלן ובספר קרית ספר למבי"ט בפ"א מהל' ק"ש כתב ג"כ דעיקר זמן ק"ש ילפינן מצאה"כ עיי"ש וגם בסוגיא דרשב"י הנ"ל יש להקשות הרבה אם נאמר דק"ש תליא בזמן שכיבה וקימה ונדבר בס"ד במקו"א בזה:

וא"כ לפי מ"ש הרבה מהראשונים ז"ל שדעתם נגד הפשוט בעינינו דתליא רק בזמן שכיבה וקימה ולא ביום ולילה בחיוב הק"ש:

על כן צריך לומר דהנה עי' במסכת מגילה דף כ' במצותו ביום ובמצותו בלילה מפורש בקרא יום ולילה עיי"ש, ומשונה בק"ש דנאמר בשכבך ובקומך ובלשון הזה לספק דיש לומר כנאמר דהתורה תלאו בזמן שכיבה וקימה ולכן מחויב בלילה שהוא זמן השכיבה וביום שהוא זמן קימה ולכן יקרא ק"ש של ערבית ושל שחרית אבל לא כל היום ולא כל הלילה בכלל ויש לומר ג"כ איפכא דבלשון התורה הלילה נקרא זמן שכיבה והיום זמן קימה ולכן נאמר בשכבך ובקומך מפני שבזה מוגבל הזמן של היום ושל הלילה וביום ובלילה תליא:

אמנם ע"ז י"ל כקושית בית שמאי לבית הלל נימא בבוקר ובערב ואם נאמר דביום ובלילה תליא נאמר כמו בשאר מצות ביום ובלילה, ויש עוד בכלל ספק דיש לומר דנקטה התורה הלשון בשכבך ובקומך דאפי' קודם לילה ויום בעת השכיבה וקימה ג"כ יוצא ידי חובתו וקושית ב"ש לב"ה נימא בבוקר ובערב ולא קאמר ביום ובלילה משום דבוקר וערב ג"כ זמן השכיבה וקימה בכלל, וא"כ או ביום ובלילה דיוצא בודאי יד"ח וגם קודם לזה בזמן שכיבה וקימה, ויש לומר ג"כ דבעי שניהם יחד יום ולילה וזמן שכיבה וקימה, והנה התורה סתמה וכללא בכל דוכתי ספיקא דאורייתא לחומרא ובמקו"א כתבתי דספק בלשון התורה אף לרמב"ם מדאורייתא לחומרא דטעמא להקל בספק מדאורייתא כמ"ש בפי' משניות במסכת נזיר דף ס"ב שאפשרות דבר שאין לו תכלית עיי"ש וכל זה לא שייך בלשון התורה שאפשר שתפרש התורה באר היטב ודוקא בספק במציאות שייך לומר כן:

והנה במקו"א כתבתי דספק בלשון התורה בגדר ודאי דמשו"ה לא פי' התורה משום דמספיקא ניזיל לחומרא וכמ"ש בצל"ח ריש מסכת ביצה בענין כוחא דהתירא עדיף עיי"ש ואם נאמר דבספק ניזיל בקולא ג"כ כמו בנולד עוד ספק שיהיה ספק ספיקא א"כ

הו"ל להתורה לפרש ונפק"מ לענין כמה דברים וי"ל בזה במס' ר"ה בס' בגנוחי גנח עיי"ש ואין כאן מקומו, אבל יוצא כמו"כ קולא מזה דאם נאמר דצריך שניהם בעבר הלילה לאחר עמוד השחר כדאיתא רשב"י אומר פעמים וכו' וא"כ לא שייך דהוי כודאי אם ניזיל בשניהם לחומרא ולכתחילה ודיעבד כמ"ש בתוס' בכמה דוכתי לא שייך בדאורייתא, וא"כ הוי כספק דאורייתא בעלמא אבל כמ"ש הרמב"ם ג"כ ס"ל לחומרא בכה"ג ובק"ש תליא אם ק"ש דאורייתא או דרבנן דאם הוי דאורייתא צריך שניהם לצאת ידי חובתו, אבל אם ק"ש דרבנן אף דאסמכהו לבשכבך וכו' דקרא מ"מ משום ספק בתקנתן יוצא בין ביום ובין בשכיבה וקימה:

והנה לכאורה יש לומר להיפוך אם ק"ש דרבנן בעבר זמן השכיבה וקימה יהיה פטור מלקרות מספיקא, ומצינו בהיפוך ברשב"י וכו' ודוחק דס"ל ק"ש דאורייתא ושחרית יוצא לאחר עמוד השחר דהוי מהתורה זמן קימה:

אמנם נראה דדוקא אם דנין בחיוב מספק אם בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא, אבל היכא דמחויב בודאי והספק אם יוכל עוד לפטור א"ע שלא יהיה פושע למפרע בזה דיוכל לפטור עוד א"ע קולא הוי, וא"כ ממ"נ אם ק"ש דאורייתא מחויב מספק בעבר הזמן השכיבה וכיו"ב ואם הוי דרבנן לקולא דיוצא עוד לפטור א"ע שלא יהיה נקרא פושע, וא"כ לפמ"ש דהוי ספק אם צריכין תרווייהו ואם ק"ש לחומרא בשניהם ובעבר זמנו של אחד ג"כ לחומרא לקרות מספק ואם ק"ש דרבנן לקולא לקרות בכל אופן וכמ"ש:

גם יש מקום לומר דהנה כמ"ש הרבינו יונה דאף למאן דס"ל ק"ש לאו דאורייתא ודברת בם בד"ת קאי בלא למד מחויב לכו"ע, ועי' במס' מנחות צ"ט אפי' לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים והגית בו יומם ולילה, ובמס' נדרים דף ח' ע"א דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית, ומדרבנן לבחור בק"ש דהוי ד"ת עם מלכות שמים נמצא שתי למודים על למוד בעת הזאת ודברת בם בשכבך והגית בו יומם ולילה וא"כ אם ק"ש מדרבנן מהשתי למודים נדע או יום ולילה או זמן שכיבה וזמן קימה, וא"כ בק"ש דרבנן לכו"ע יוצא באחד מהזמנים:

וכאשר נראה במחלוקת התנאים בשעורי דק"ש נמצא ר' אליעזר דס"ל אשמורה הראשונה תרווייהו לילה ותחילת זמן שכיבה והוא ס"ל ק"ש דאורייתא וכמו"כ מאן דס"ל משעה שעני וכו' דמאוחר משל כהן כדאיתא בגמ' גם כן ס"ל דבעי תרווייהו וס"ל ג"כ ק"ש דאורייתא:

ולפ"ז הכל עולה יפה דתנא דמשנה נתן רק סימנא דשל צאת הכוכבים ואם הרישא ג"כ ר' אליעזר ס"ל דבעי תרווייהו ולא נתן סימנא רק ללילה ולא לזמן שכיבה לדורות

בהנופל תחת השנוי רק לילה דמאי דהוי לילה לתרומה וכיו"ב וכמו כן לזה ולמסקנא דרישא לאו ר"א יש לומר דס"ל לתנא דמתני' ק"ש דרבנן ונתן שיעור מסוים על לילה דכמ"ש בחד יוצא או בלילה או בזמן שכיבה, ולזמן שכיבה לא נתן עת כלל כי א"א לתת כן לדורות ולמסקנא י"ל דתנא קמא ור"א פליגי, (ולשון הגמ' זמן ק"ש דשכיבה אימת ולא נאמר זמן שכיבה אימת הנראה המחויב מבשכבך ואין מוכרע כלל):

ולפ"ז שפיר דעת הראשונים ז"ל שהבאתי, ועי' בפנ"י שהקשה על ר"ת דתליא בפה"מ דתליא ביום ולילה עיי"ש, דס"ל דבלילה יוצא בכל גוונא רק בזמן השכיבה שקודם הלילה הוי הספק, ומאי דהוי לילה נדע מקרא דואנחנו וכו' וזכר לדבר לק"ש דעכ"פ בלילה יוצא ולא ראיה גמורה להגביל רק זה הזמן דגם קודם לזה בזמן שכיבה יוצא ג"כ, אבל אם היינו אומרים בלילה בליכא זמן שכיבה אינו יוצא לא הוי אפי' זכר לדבר ג"כ, ולפ"ז מיושבים כל הקושית הנ"ל דרק לזמנו של לילה נאמר במשנה דצאה"כ דיוצא בכל גוונא, ודברי הירושלמי הנ"ל מפורשים היטב וכי קודם לכן לאו ספק הוא דביה"ש לפ"ז הוי ספק לענין ק"ש כיון דהוי ספק יום או לילה וזה לפי פי' של הפני משה הנ"ל, גם יש לפרשו בלי היפוך הלשון וכי קודם לכן לאו ספק הוא דכמ"ש דלזמן שכיבה לא נאמר במשנה זמן דיוכל להיות קודם צאה"כ וקודם ביה"ש ולא יקשה דאל נזלזל וכו' שעורי דרבנן מצומצמים דלזה לא נתנו שיעור כלל:

ומזה יצא כאור לנו דברי הגאון המובא ברשב"א הנ"ל ומיניה תסתיים שמעתא, דהנה יקשה לדבריו מר' אליעזר דס"ל ק"ש דאורייתא ולפמ"ש תרוייהו בעינן זמן שכיבה ולילה והוסיף מה"ט לחומרא מספיקא תחילת זמן השכיבה עד האשמורה הראשונה, א"כ האיך נפרש הברייתא ר"א אומר משעה שקידש היום וברש"י פי' ביה"ש, ואם נפרש כמ"ש ברשב"א קידוש היום מתחילת השקיעה דהוי זמן תוספת שבת יקשה טפי, ואם נפרש קדוש היום מודאי בצאת הכוכבים וא"כ הוי כר' יהושע כמ"ש בתוס' בד"ה קשיא עיי"ש, וכמו כן לעיל דיקשה להירושלמי דס"ל דקרא בביה"ש חוזר למאן דס"ל ק"ש דאורייתא והרי ר"א סבירא ליה ק"ש דאורייתא וס"ל דקורא ביה"ש לפי' רש"י, אבל לפי דעת הגאון דפי' דר"א ס"ל ביאת שמשו וא"כ ס"ל דהוי לילה מתחילת השקיעה וא"כ הוי אז תרוייהו זמן השכיבה ולילה ולא הוי ספק כלל, ועי' ברשב"א שכתב דר"א לא מיירי בביה"ש, ודברי הגאון ז"ל מאירין עינים וכ"כ ז"ל שאין לדחות דברי הגאונים דדבריהם דברי קבלה, ומיושב שפיר דלכן לא נזכר לב"ש הנפק"מ לזמן שכיבה דכמ"ש במשנה לא נאמר רק שעורא דלילה דכו"ע מודים ולהיות יוצא ביום כולו לב"ש גם הוא ס"ל סמיכת גאולה לתפילה, (ועי' במס' מנחות מ"ג זכור מצוה זה ק"ש משיכיר וכו' דלמ"ש

רמז לדרך בני אדם מ"מ דרך רמז ליום הוי דלכו"ע זמן ק"ש כמ"ש ועיין בתוס' שם):

ולפי דרכנו דדעת הירושלמי דקודם לכן הוי ספק בזמן השכיבה עכ"פ יש להבין דברי רש"י שכתב בריש מס' ברכות דיוצא בקריאת פרשה הראשונה ועי' בשאגת אריה שכתב משום ספיקא דאורייתא יוצא בפרשה הראשונה עיי"ש וקשה לומר דמסופק אם פה"מ מהני, אבל למ"ש לכתחילה לקרות משתחשך ובקריאת פרשה הראשונה דמחויב מדאורייתא יוצא ומספיקא דקודם לכן וכו' חייב רק בהדאורייתא והספק הוי האי דקודם לכן דירושלמי וכמ"ש לעיל. (והנה למ"ש לר"א משום ספק בעי ג"כ תחילת זמן השכיבה עד סוף האשמורה הראשונה בעבר הזמן ולא קרא צ"ע דלמ"ש היה נראה דיקרא אח"ז רק לכתחילה נאמר מר"א כן וצ"ע):

ואחרי כל דברינו נבוא לדברי רבינו בהלכה זאת שדייק וכתב "בשעה שבני אדם שוכבין והוא לילה, ובשעה שבני אדם עומדים והוא יום" אשר עמדנו על זה בראש דברינו זהו ולמ"ש דמאן דס"ל ק"ש דאורייתא צריכין לשניהם זמן שכיבה וקימה ויום ולילה ורבינו ס"ל ק"ש דאורייתא כמ"ש לעיל וא"כ יש להבין בפי' בלשונו והוא יום והוא לילה דהיה נראה דבשעה וכו' סימנא ליום ולילה בלשון התורה ובהם בלבד תלוי, ולמ"ש ע"כ לפרש בשעה וכו' והוא לילה דשניהם צריכין להיות בשעה וכו' ובלילה, ובהל' ט' שכתב מצותה מצאה"כ העתיק כדרכו לשון המשנה דהוי לענין לילה הזמן המוגבל ועכ"פ בלא קרא בזמן השכיבה צריך לקרות אח"ז כמ"ש וללילה נתן סימנא כתנא דידן ולא לזמן השכיבה כן נראה לענ"ד לומר, ובסמ"ג עשין סי' י"ח בלשון בשעה שבני אדם שוכבין וזהו בלילה ובשעה וכו' וזהו ביום עיי"ש, וגם בלשון הזה אין הכרע ויש לפרשו כמ"ש, ועי' מ"ש בהל' י"ב להלן עוד בזה הנ"ל:

הלכה ב

ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן שמע וכו'. עיין בפר"ח בסי' ס"ז שהביא ג' דעות הסוברים פסוק הראשון בלבד מדאורייתא והסוברים פרשה הראשונה ומהסוברים שתי פרשיות דאורייתא והוא המכריע שם דב' פרשיות מדאורייתא ומעמיס כן בלשון רבינו כאן, ובשאגת אריה סי' ב' חולק ע"ז עיי"ש ופי' דעת הרבינו כמו"כ לדעתי ועי' בס' תומת ישרים שאלה י"ג עיי"ש:

והנה מהראיה בשאגת אריה שם דעל כרחך פרשה הראשונה כולה דאורייתא מהאי דאיתא במס' ברכות דף י"ד ע"א ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מיבעיא וכמ"ש בב"י בסי' ס"ו בפסוק הראשון אינו פוסק וכמ"ש בש"א בטעמו דקבלת מלכות שמים לא יגרע מתפילה דאפי' מלך וכו' ולפ"ז עכ"פ הפי' ק"ש דאורייתא פוסק על כל הפרשה דהוי

דאורייתא עיי"ש:

וראיתי בס' קרית ספר להמבי"ט לומר דאף דרק הפסוק הראשון מדאורייתא מ"מ כמו בת"ת דאמרינן בקרא ק"ש וכו' קיים והגית מ"מ בלומד כל היום קיים בכל עת דאורייתא כמו"כ בק"ש אף דאינו מחויב רק בשמע בהשאר קיים דאורייתא ושייך לומר ק"ש דאורייתא פוסק וכו' עיי"ש ומובא בלח"מ בפ"ב הי"ג מהל' ק"ש:

והנה מצינו הרבה כיו"ב וכן דעת רבינו יונה בתוספת שבת ומדמהו לחטה אחת פוטרת הכרי ואם נתן הרבה הכל תרומה דאורייתא עיי"ש בפ' אין עומדין, וכיו"ב בכמה מקומות מצינו כן ביש שיעור למטה ואין שיעור למעלה, אבל אם נאמר בהדאורייתא ברשות בק"ש נאמר ק"ש דאורייתא וכו' א"כ הרי הלל ג"כ תורה היא וכמ"ש במבי"ט בלומד כל היום קיים דאורייתא וא"כ מאי שנא ק"ש מהלל דשניהם דאורייתא בקיומם, ונראה דכוונתו כמ"ש בתרומה ותוספת שבת כיון שאין מחלקו הוי כולה דאורייתא בשוה משא"כ בלמוד התורה הוי היותר מק"ש שחרית וערבית רשות מדאורייתא אבל לא בכלל שעורא דיום ולילה דכבר קיים והפסיק בתפילה וא"כ הוי הלל למוד דאורייתא דרשות בפ"ע משא"כ ק"ש בלא הפסק דהוי כולי חדא שעורא כמו תוספת שבת ותרומה וכמ"ש גם י"ל בתורה רשאי להפסיק ורק בהלל אין רשאי להפסיק, אבל הטעם דיוכל להפסיק משום שאין לו שיעור מדאורייתא אף בק"ש א"צ יותר מפסוק ראשון מדאורייתא:

ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו, ואחריה והיה אם שמוע שיש בה ציווי על שאר כל המצות (לפי גירסת הכ"מ) ואח"כ פרשת ציצית שגם היא יש בה ציווי זכירת כל המצות. ועי' בלח"מ שהעיר שלא הביא לא טעמא דמשנה ולא דהגמ' עיי"ש, והנראה דהנה הרמב"ם מפרש טעמים שנבחרו אלה ג' פרשיות גם הקדימה בכל פרשה ופרשה מובן מטעמו הנאמר בו, והנה בגמ' איתא בשמע נכלל ללמוד וללמד ולעשות, ובמשנה איתא משום קבלת מלכות שמים ובחר טעמא דמשנה, והנה בוהיה כדאיתא ללמד ולעשות ובויאמר לעשות בלבד, והנה בכלל לעשות גם כן ללמוד וללמד דהכל בכלל "ועשיתם אותם" אבל נאמר כן בזכירה כי יעלה לזכרון בנו ועי"ז נעשה אותם ובוהיה אם שמוע נאמר דרך ציווי, ואמר בשמע "שיש בו יחוד השם ותלמודו" בכלל תלמודו הוא ללמוד ובוהיה אם שמוע שאר כל מצות שנכלל בו ללמד ולעשות ובויאמר לעשות אבל כמ"ש זכירת מעשי המצות וא"כ הוי כדברי הגמ', והנה אי' בוהיה אם שמוע ללמד ולא ללמוד אף דאי אפשר ללמד באם לא למד המצות הלמוד והגית וכו' אף בהיודע כל התורה הלמוד מצוה בפ"ע כי הלמוד יעשה רושם בלב האדם בהלמדו אף אשר ידע מקדם וטמון בלבבו, והנה

כתב שהוא העיקר הגדול וכו' אף דנראה שהמה איזה עיקרים אבל כמ"ש במ"א היחוד ואהבת ה' נגררים זה מזה כי אחרי כי אין אלוהים זולתו כל הטוב אשר נקבל מאתו ובאחדות אין שנוי והטוב והרע ממקור אחד יצאו ומזה כי הכל רע מדומה ומאתו לא תצא רעות ולא כדעת אשר האמינו בב' רשויות פועל טוב ורע ולכן נאמר אחד ואהבת כמ"ש במ"א וא"כ הוי שניהם היחוד ואהבה עיקר אחד וגם תלמוד להגות בו לעורר אהבה כמ"ש בהל' תשובה לשגות תמיד באהבת ה' וזה מגדר אהבה אשר ע"י הלמוד נבוא לידי מדה זאת וא"כ שלשתן עיקר ושורש אחד הוא:

ועי' במס' ברכות דף י"ב ע"ב טעמים אחרים על פרשת ציצית ובירושלמי מובא בתוס' שם ג"כ טעמים שונים:

הלכה ג

אע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קורין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יצ"מ, ומצוה להזכיר יצ"מ ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלשה פרשיות אלו על סדר הזה זה הוא נקרא ק"ש. עיין בס' יד המלך שהניח דברי רבינו בתימה רבה דבגמ' ברכות י"ד ע"ב נראה מפורש דאם אמר אמת ואמונה או נוסחה אחרת כדאי' שם א"צ לומר פרשת ציצית רק אביי אמר מתחילין דמתחלי במערבא וכיון דמתחילינן וכו' ולא משום הזכרת יצ"מ עיי"ש:

ונראה דדעת רבינו מאביי דאמר מתחילין וכו' ואם התחיל גומר וכו' דחיישינן למערבא במאי דהקפידו לומר ה' אלקיכם אמת ולא במה דלא רצו לומר פרשת ציצית, וזה אף דציצית הנאמר בפרשה זאת אינן נוהג בלילה מ"מ הזכרת יצ"מ הנאמר בה גם בלילה שייכה ולכן כתב אע"פ וכו' אין אנו נמנעין מלקרותה במערבא משום דמצוה להזכיר יצ"מ אשר ג"כ בה ועי' ברש"י דף י"ב ע"ב מזכירין יצ"מ בלילות פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני יצ"מ שבה עכ"ל, ועי' בתוס' יו"ט שכתב דלכן נאמר מזכירין ולא זוכרין כיון שעיקר הפרשה במצות ציצית ועל ידה זוכרין יצ"מ שייך שפיר לישנא דמזכירין שע"י פרשת ציצית מזכירין יצ"מ עכ"ל, הנה לשון המשנה וכמ"ש מסכים בפרשת ציצית להזכרת יצ"מ ויהיה המערבא נגד סתמא דמשנה וצ"ע:

וקריאת ג' פרשיות וכו' נקרא קריאת שמע. יש לפרש עמ"ש לעיל בשם מבי"ט דכל שאר מוסיף על פסוק הראשון אשר מחויב מדאורייתא כק"ש אריכתא דמי ולכן הג' פרשיות נקרא קריאת שמע שנגרר למקרא שמע וכחדא הוי וכמ"ש לעיל ולכן אמרינן ק"ש דאורייתא פוסק וכו' אף דגם הלל דאורייתא משום תורה מ"מ לא שייך תורה

אריכתא כיון דהפסיק דאין לומר בכונת המבי"ט דבתורה רשאי להפסיק דה"ט דרשאי להפסיק בשאלות שלום בתורה משום דאין לו שיעור ויוכל להפסיק שלא ללמוד עוד ומזה דרשאי להפסיק בדיבור, וא"כ גם בק"ש אחר שקרא הפרשה הראשונה רשאי מדאורייתא להפסיק שלא לומר עוד וא"כ יהיה שרי בשאילות שלום ג"כ מה"ט אבל כמ"ש דהוי ק"ש אריכתא וכיון דמדרבנן מחויב בשלשתם ומקיים דאורייתא וא"כ אין לו לבטל הדרבנן בהפסק אף דמחויב בשאילות שלום משום דמקיים דאורייתא וכיון שאין צריך לשאול ממילא ס"ד שאין רשאי להפסיק משום הדרבנן וא"כ הוי שפיר ק"ו כמ"ש במבי"ט הנ"ל משא"כ בהלל דלא שייך תורה אריכתא וכמ"ש לעיל והוספתי כעת ביתר ביאור למ"ש לעיל:

הלכה ד

הקורא ק"ש כשהוא גומר פסוק ראשון אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את ה' אלוקיך עד סופה. ובהגהות מיימוני על מ"ש רבינו בלחש וז"ל לפי שלא אמרו משה רבינו בתורה כדאיתא התם ומה שנהגו ביוה"כ לומר בקול רם איתא בפרקי דר' אליעזר ביוה"כ שהם נקיים כמלאכים אמרינן אותו בפרהסיא עכ"ל ובטור בסי' ס"א וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת עכ"ל דעל אנשי יריחו שאומרים וכורכים השמע פי' בירושלמי שלא נתנו ריוח בין תיבה לתיבה עיי"ש, ובב"י בשם מהרי"א [השיג] שהרי לא נאמר כן בגמרא ברכות רק [לגבי] על לבבך וכיו"ב עיי"ש והנה במשנה אי' היו כורכין וכו' ולא מיחו בהם החכמים עיי"ש:

והנראה בכל זה עם מ"ש במקו"א כי האהבה לה' מאמונת ישראל כי העע"ז לא היה להם מאליליהם רק יראה ולא אהבה ונקראים עבור זה עצבים ומפלצתם ובלשון רז"ל יראתם הוציא יראתן וכיו"ב והן גם במאמיני שתי רשויות טוב ורע למה יאהבו אותם לא לרע וגם לא להטוב אשר לא יוכל להציל אותם מאליל הרע המציר וממית אותם ועם כל זה ברא כחפצו אדם לעמל עולם ולנו למורשה כי ה' אחד ומדה טובה מרובה והרע רק רע מדומה כי מאתו לא תצא רעות ובאל אחד לא יהיה סתירה ושנוי דעת חלילה אני ה' לא שניתי לכן נסמך ה' אחד ואהבת כי ע"י כי נדע כי ד' אחד נדע כל אשר נעשה לטוב לנו ולאהוב אותו, ולכן היו כורכין אנשי יריחו את השמע ולא מיחו בהם החכמים כי כונתם טובה, ואנחנו המפסיקין בברוך שם כבוד מלכותו כיון שאמרו יעקב אבינו ע"ה אומרים אותו בלחש למען יהיה כמאמר מוסגר ונסמך בקול אחד לואהבת ועיין בכ"מ דואהבת יוכל לומר בלחש ג"כ עיי"ש מ"מ כיון שאין רשאי לומר בשכ"מ בקול מזה ג"כ כמאמר מוסגר ונתקיים בנו תכלית כריכות השמע כאנשי יריחו וגם נאמר מה שאמר

יעקב אבינו ע"ה:

והנה כמ"ש מסמיכות אחד לואהבת הן זה מהכרת ה' ית"ש ע"י חסדו וטובו עלינו כמ"ש בספרי שמתוך כך וכו' אבל יש מדריגה עליונה מאהבה בלעדי הכרת טובה וזה מאהבת הבן לאביו ואהבה לגדולים ונכבדים על כי חלק ה' עמו חלק אלוקי ממעל כמו אהבת מלאכי מעלה כמו אהבתנו להחכמה וכיו"ב וע"ז נאמר נקדש את שמך כמו שמקדישים וכו' וע"ז יורה ברוך שם כבוד מלכותו שמו אשר ענינו מהותו וגדולתו בלי גבול וחקר האהבה בלי לתשלום גמול ובלי עבור כי קבלנו טוב אהבה השלימה הטהורה ובכל השנה אנו אומרים כן בלחש כי מי יתן כי נהיה במעלה הראשונה לאהבו מהכרת טובה וכורכים השמע ג"כ אבל ביו"כ שאנו כמלאכים כמ"ש בפרקי דר"א במעלה העליונה אז אמרינן בקול בשכ"מ בלי כריכות השמע כאנשי יריחו כן נראה לענ"ד ומובן למה אף שלא מיחו נאמר בירושלמי על שלא הפסיקו:

ולמה קורין כן מסורת בידינו וכו'. הנה אינו מפרש רק למה נאמר מקרא שלא נאמר בתורה זולת בהנביאים ומפסיקין בו בהפרשה וע"ז התשובה כי אינו הפסק כי שמע ובשכ"מ נאמרו ביחד מיעקב אע"ה ואם כן ואהבת וכו' הוספה אח"ז ובשכ"מ לא אמרה משה רבינו ע"ה כמ"ש רז"ל נאמרה לא אמרה משה וכו' ובשכ"מ קדמה להתורה בסיני אף כי לא נאמר רק מהנביאים כמ"ש רז"ל עד דאתא יחזקאל וכו' אלא גמירי וכו':

הלכה ה

הקורא ק"ש מברך לפניה ולאחריה ביום מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובלילה מברך שתים לפניה ושתים לאחריה. ובירושלמי מובא ברש"י על שם שבע ביום הללתיך עיי"ש, והנה בק"ש של לילה תיקנו ברכה יתירה משל יום ושניהם דאורייתא או דרבנן הק"ש של יום ושל לילה בשוה, ונראה כמ"ש בצל"ח שם כי ברכות של יום על של עבר ושל לילה על להבא עיי"ש, וכן נראה מענין הברכה והנה גדולה התשועה לעתיד שנאמר לא יאמר עוד וכו' וארז"ל בפ"ק דמס' ברכות שיעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לה לכן קבעו ברכה יתירה על העתיד גם בברכה על העתיד מראין אנו הבטחון בחסדי ד' והאמונה בגודל הלחץ אנו בוטחים בישועה אשר לא היתה מעולם לכן ליתרון המעלה קבעו ברכה יתירה מעל שלעבר ועי' שו"ת הרשב"א בסי' נ"ט בזה:

הלכה ו

ברכה ראשונה שלפניה ביום יוצר אור ובורא חושך וכו' וברכה שניה אהבת עולם וברכה ראשונה שלפניה בלילה מעריב ערבים וכו' שניה לה אהבת עולם בית ישראל וכו'. ובהגהות מיימוני בשם הגאונים לקיים דברי שניהם בשחרית אהבה רבה ובערבית

אהבת עולם אשר במחלוקת שנויה בגמ' וכ"כ בתוס' במסכת ברכות שם וכ"כ בשם הצל"ח כי אהבה רבה על לעבר ואהבת עולם על להבא וכן מענינו של הברכה ואהבתך וכו' עיי"ש וקבעו מתחילה על של עבר ואח"ז על להבא כי הטובות שלעבר מעידות על הטובות שלהבא כמ"ש בס' העקרים הגמול בעוה"ז עדות על הגמול של עוה"ב והעיקר בעוה"ב וכן נאמר העבר על העתיד לעדות והעיקר לעתיד לבוא במהרה בימינו אמן סלה וגדולה אהבת ה' ית"ש עלינו באהבה רבה ואהבת עולם גדרי אהבה השלימה בגודל ובלי הפסק והקדימו לק"ש אם אהבתו יתעלה עלינו כ"כ כמה עלינו לקיים ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, ועי' ברש"י ברכות דף י"ט ע"א בד"ה שנאמר להגיד וכו' דאמת ואמונה על לעתיד עיי"ש:

הלכה ז

ברכה ראשונה וכו' פותח בברוך וחותם בה בברוך וכו' ברכות אלו עם שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עזרא הסופר וביה"ד תיקנום ואין אדם רשאי לפחות מהם ולא להוסיף עליהם. ובמס' ברכות ל"ג אנשי כנה"ג תיקנו להם ברכות וכו'. ובס' מעשה רוקח בשם שו"ת ידי אליהו כי לא כל הברכות מכנה"ג כי יש שנתקנו בימי התלמוד עיי"ש. ואף דיש ברכות דמחוייבין מדאורייתא נוסח שלהם תיקנו הכנה"ג:

מקום שלא לחתום אינו רשאי לחתום וכו' כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע. ועיין בכ"מ בשם רמ"ך מהאי דמנימין דאמר בריך רחמנא וכו' עיי"ש ועיין ברמב"ם פ"א מהל' ברכות הל' ה' דשם נראה שא"צ לברך ברכה אחרת ושם הקשה הרמ"ך דרבינו סותר א"ע ממ"ש כאן ובכ"מ כתב לחלק דכאן מיירי בשינה בפתיחה וחתימה בברוך דחוזר אבל שם ששינה הנוסח ולא באותו לשון אבל אמר ענין הברכה בנוסח אחר בזה כתב שהוא טועה ולא שחוזר עיי"ש:

ובזה מיושב קושיית הרמ"ך ממנימין וכו' וכן ראיתי בספר מעשה רוקח ועיין בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רמ"ז דלא הוי שנוי מטבע אלא כשהוא משנה הפתיחה בברוך או במה שהוא עיקר הברכה כגון בהזכרת טל וגשם אבל בנוסח הברכה בדבר שאין בו קפידה לא הוי בכלל שנוי מטבע עיי"ש, ועיין מ"ש בהל' ח' בשם רש"י ברכות י"ב ע"א עיי"ש ועיין ברא"ש פתח בתמרה עיי"ש ובגמרא לא אמר אמת וכו':

והנה בגמ' איתא כנה"ג תיקנו וכו' ורבינו כתב עזרא וביה"ד. והנה בכחם של כנה"ג שלא לשנות הנוסחא ממה שתיקנו נראה כי היה להם טעם גדול אשר ע"י שנוי המטבע יוכל לבוא מדיעות זרות בהברכות ובתפילות ומדעתם שיהיה כן לכל ישראל בלי שנוי לכולם שוה בנוסחא אחת כמ"ש רבינו ז"ל בהל' תפילה להלן מה ראו הכנה"ג לתקן

נוסח התפילות והנה אין בי"ד יוכל לבטל דברי וכו' וכמ"ש בהל' ממרים פ"ב ה"ג בדברים שגזרו משום סייג ופשט בכל ישראל אין בי"ד הגדול האחר יוכל לעקרן אפי' גדול מהראשונים עיי"ש ובמקום אחר כתבתי כמה הטיבו לראות בזה שקבעו מטבע ברכות ותפלות ומכח בי"ד הגדול כזה שלא לשנות תפקידם מה שתיקנו עזרא ובי"ד הגדול הכנה"ג ומפקודתם שלא נשנה כי עבור זה תיקנו ברכות קבועות לכל ישראל, ואולי מ"ש רבינו וכל המשנה וכו' הרי זה טועה כמ"ש שיוכל לבוא לערב בהברכה מחשבות נפסדות מטעות הדיעות הזרות כנודע שנעשה ככה בכתות אחרות:

וגם י"ל שבחר בלשון זה דלא הוי בכלל איסורא דעבד שעבר על תקנת הכנה"ג וככל העובר על דברי רבנן וכמ"ש יש טעם וסייג לדבר והוי בכלל זה וע"ז כתב שלא עבר כנגדם להיות נקרא כפושע רק כטועה ועושה שלא כראוי בדבר מצוה ומעשיו בטלין אבל פושע לא נקרא ונראה שדקדק כן מלשון כל המשנה וכו' לא יצא יד"ח דנראה שלא החמירו לקרותו עבריין רק דלא יצא על כי שינה ממה שתיקנו אם לא בזדון עשה כן לעבור על דבריהם:

וכל שאינו אומר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו. מגדר האמת שיהיה אמת בדעתו בלתי טועה בהכרת הדבר כמו שהיה ואמת בפיו שמדבר כמו בלבבו גם יש אמת במעשה כי הפעולה אשר אינה לתכלית הנרצה והכונה במעשיו אינו מסכים להנעשה או לתכלית הנרצה פעולת שקר "רשע עושה פעולת שקר" ומגדר האמת בלי סתירה כי בהפכים אחד שקר לתכלית השני ולכן למאמיני האחדות האמונה כי אין רע במציאות יוצאת מלמעלה כי רע וטוב הפכים "פעולתו אמת" אלוקים חיים ואמת" ולכן הברכה ברוך וכו' דיין האמת, ולכן אחרי ק"ש המזכרת הישועה הקודמת עלינו לברך על מעמדינו עתה אף כי ברע הוא לעינינו ולומר אלוקים אמת בשחרית ובערבית אחרי כלות מעשינו ביום ובהתחלתם נודה על הלעבר ונבטח על להבא ובמ"א הרחבתי בזה ועל כי סמיכת דברים לזה עמ"ש בפי' אחד ואהבת ומגודל ענינו אמרו רז"ל כל וכו' לא יצא יד"ח:

ועיין בכ"מ מ"ש בזה ועיין בתוספות ברכות דף י"ב ע"א בד"ה אמת עיי"ש ולמ"ש י"ל אף להשכינה כמקרא אלוקים חיים ואמת, ועי' בפ' אין עומדין באל הגדול שאמרו כנה"ג נאמרו וכונת התוס' ג"כ על ויציב וכו' שקאי על הדבר הזה:

הלכה ח

הקדים ברכה שניה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא לפי שאין סדר בברכות. ועי' בכ"מ דכיון דאמר ר' זריקא זאת אומרת ברכות אין

מעכבות מכ"ש סדר הברכות עיי"ש, ועי' ברשב"א דנקטינן כן אף דאמרינן דיש לפרש המכללא לענין סדר הברכות עיי"ש ועי' במעשה רוקח שהקשה דלמה לא כתב רבינו ביותר דברכות גופייהו אין מעכבות, וכתב דנכלל במה שכתב כל מי שלא אמר אמת וכו' דנראה דוקא אמת ויציב וכו' אבל שאר ברכות אין מעכבות אלא שהקשה דרבינו כתב פ"ו ה"ד מהל' תמידין ומוספין והן פותחין וקורין אהבת עולם דנראה דנקיט להלכה סדר ברכות אין מעכבות כנראה בסוגיא דברכות שם, וזה דלא כך"מ, ועיין בפר"ח בסי' ס' שכתב ג"כ דע"כ רק סדר הברכות עיי"ש והנה מלשון הירושלמי עי' ברשב"א שכתב דיש לפרשו לענין סדר הברכות ועי' בפרישה שמפרשו כיון דברכות שלאחריה יוכל לומר אף בקורא בתורה לברך אחר ק"ש ועי' בב"ח מ"ש ובשו"ע כתב המחבר ג"כ סדר הברכות אין מעכבות, ועי' בב"י שהביא פי' אחד בקרא אחת ולא השניה עיי"ש וזה כשאין מעכבות האמורות במשנה דתכלת עיי"ש, וכיו"ב בהג"א עיי"ש וגם בירושלמי כדאיתא שם נראה דלא קיי"ל במסקנא להוכיח דאין מעכבות כלל דאי' התיבון ואינו מפסיק, ולא תננתא והכא אף דלא תננתא צריך לברך עיי"ש:

ונראה דדעת רבינו כדעת רב האי גאון ואינו מחלק בין יחיד וציבור ופסק כירושלמי במסקנא שם וכמ"ש, אמנם יש להבין בפי' מעכבות בברכות דודאי לכתחילה צריך לקרות הברכות ולומר בלא קרא לא יצא ידי ק"ש ג"כ זה אינו נראה כמ"ש ברא"ש בריש פ"ק דאין הברכות על ק"ש, ולא מצינו שאין יוצא ידי מצוה כשאינו מברך כדאיתא בפ"ב דברכות ולאו בברכה תליא אף דברכה על הדבר, והנפק"מ נראה כמ"ש בב"י אם יוכל לברך זה בלא זה באי אפשר בשניהם כהאי דאנשי משמר, והנה אשר נסתפקו בגמ' אם ברכה אחת יוצר אור או אהבה רבה י"ל דס"ל יוצר אור דמוקדם בסדר ברכות ק"ש, אבל י"ל ג"כ דיש קדימה לאהבה רבה דכמ"ש בפמ"ג בסי' רל"ט דברכת התורה הוי גם על ק"ש ומשו"ה אין מברכין אקב"ו על ק"ש ועי' ברשב"א ריש מס' ברכות ובשו"ת הרא"ש כלל כ"ד סי' ב' עיי"ש, וי"ל ג"כ כמ"ש דברכת אהבה רבה הוי ברכה על התורה ברכות י"א ע"ב שכבר נפטר באהבה רבה עיי"ש, וא"כ י"ל דהוי כברכה על ק"ש ג"כ לכן קדימה לה, והנה באי אפשר בשתיהם דמברך אחת ואין מעכבות כתב רבינו בהל' תמידין הנ"ל, ולפ"ז י"ל דיש ברכה לק"ש באהבת עולם ואהבה רבה כמ"ש וי"ל כן בדעת רבינו ודעת הרא"ש בתשובה הנ"ל לא כן וכמ"ש ז"ל דלא שייך ברכה על אמירה ושאני במגילה ותורה עיי"ש, ומהאי טעמא ג"כ י"ל דלא קרא כלל מעכב כמו כל הברכות דכמ"ש דהוי על ק"ש, והנה זה שנאמר דיוצא בברכת התורה כמ"ש בפמ"ג י"ל למ"ש ברבינו יונה אף למאן דס"ל ק"ש דרבנן ודברת בם בד"ת כתיב וא"כ מחויב ללמוד אז ויוצא בק"ש

לידי למוד דאורייתא וא"כ הוי ברכת התורה על חיוב הדאורייתא ולא על דרבנן שבחרו בק"ש וי"ל כיון דעל חיוב דאורייתא מברך לא קבעו ברכה על דרבנן וי"ל כמ"ש דנכלל באהבה רבה ג"כ:

והנראה עוד במאי דטרחו מאוד לשאול איזה ברכה אם יוצר אור או אהבה רבה כדאיתא בגמ' דנפק"מ באי אפשר רק באחת איזה יקרא והספק בזה כי יוצר אור ברכה ושבח על הבריאה בכללה ואהבה רבה על כי בחר ה' והרבה להטיב עמנו כנאמר בעשר דיברות אשר הוציאך ממצרים ולא אשר ברא שמים וארץ כמ"ש ז"ל והיו מסופקים בברכה לאיזה הקדימה:

ועי' ברש"י י"ב בד"ה כל שלא אמר ברכת אמת ויציב כמו שתקנוהו וכן בערבית אמת ואמונה לא יצא עכ"ל נראה במלת שתיקנוהו שכתב שלא נאמר דרק אלה אין מעכבות ולא שאר ברכות לכן פי' כמו שתיקנוהו ובזה נראה דס"ל ג"כ רק סדר ברכות אין מעכבות וגם דשנוי מטבע דלא יהיה יוצא רק בשנוי בעיקר הדבר או בפתיחה בברוך כמ"ש בתשב"ץ הנ"ל וכדעת הרמב"ם בהל' ברכות הנ"ל ובזה הוי מעיקרו ולא יצא בשנוי מטבע:

ומ"ש ברשב"א דברכות אינו על ק"ש עי' ברבינו יונה דף מ"ה ע"ב גבי העונה אמן אחר ברכותיו מ"ש בשם ר"ת שאין להפסיק באמן לאחר הבוחר וכו' לק"ש עיי"ש דנראה דהוי ברכה על ק"ש, וכיו"ב בדברי רבינו בהל' ברכות פ"א הל' י"ז עיי"ש:

הלכה ט

איזהו זמן ק"ש בלילה מצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה. במשנה ריש ברכות מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, ובגמ' בצאת הכוכבים, ודעת הראשונים ז"ל נפרדים להלכה:

דעת הרי"ף ורש"י כדעת רבינו דקיי"ל כסתמא דמשנה בצאה"כ דגם ר' יהושע בברייתא סבירא ליה כן, ודעת ר"ת דזמן ק"ש לאחר פלג המנחה דהוי גם זמן תפילת ערבית לר' יהודה ועי' בתוס' שם, ודעת הרבינו יונה דנסמוך על התנאים המובאים בגמ' דף ב' ע"ב דמקדימין הזמן משעה שקידש היום ומשעה שטובלין וכו' כמובא בתוס' בד"ה מאימתי, והנה כולמו כתבו ליישב מנהגינו לקרות מבעוד היום:

והנה לרש"י וסייעתו ק"ש על מטתו העיקר דהוי לאחר צאת הכוכבים, ולדעת הנ"ל בק"ש בביהכ"נ יוצאין ידי ק"ש ועי' ברבינו יונה וברשב"א בחי' מ"ש ע"פ מנהגינו לקרות בבהכ"נ להיות יוצאין גם לדעת הרי"ף וסייעתו ובשו"ע או"ח סי' רל"ה ומ"ש בשם התה"ד ובמג"א:

ולכאורה לדעת ר"ת יש לעיין בסוגיא להלן דף ד' ע"ב קורא ק"ש ומתפלל מסייע לר' יוחנן דאמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך דאורייתא של ערבית, ור' יהושע בן לוי אומר תפילות באמצע תיקנם במאי קמפלגי אי בעית אימא קרא ואב"א סברא אב"א סברא דר"י סבר גאולה מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעליתא וכו' וריב"ל סבר כיון דגאולה מעליא אלא מצפרא וכו' ואב"א קרא בשכבך ובקומך, ר"י מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפילה אף שכיבה ק"ש ואח"כ תפילה, וריב"ל סבר מה קימה ק"ש סמוך למיטתו אף שכיבה ק"ש סמוך למיטתו:

והנה הנפק"מ אם מקרא או מסברא דמסברא נלמד לריב"ל דא"צ להקדים ק"ש לתפילה אבל אם הקדים והסמיך ק"ש לתפילה שפיר עביד, אבל מקראי בעינן דוקא תפילה קודם ק"ש לריב"ל כמו לר' יוחנן קדימת ק"ש לתפילה וכן דייק הלשון תיקנום, ויקשה למ"ש בפר"ח באו"ח בסי' ס"ד דמצוה דאוריתא קודמת לדרבנן והוכיח מזה דב' פרשיות בק"ש מדאורייתא מדאי' מפני מה קדמה שמע לוהיה אם שמוע וכו' עיי"ש, וא"כ יקשה לדעת האומר ק"ש דאורייתא אם גם לא הוי גאולה מאורתא דמשו"ה נסמוך גאולה לתפילה מ"מ האיך נאמר באמצע תיקנום הלא ק"ש דאורייתא ותפילה דרבנן ותפילת ערבית רשות, והנה אם נלמד מקרא לא יקשה דמצותו מהתורה כך אחרי וסמוך למיטתו ומצאתי בצל"ח שהעיר ע"ז, אבל אם נאמר לריב"ל זמן תפילה הוי קודם לאחר פלג המנחה כר"י דעביד כמר עביד וזמן ק"ש לאחר צאה"כ ועכ"פ מאוחר מפלג המנחה וא"כ שפיר דתפילה תוקדם לק"ש דזמן ק"ש לא בא עוד אכן לר"ת דזמן ק"ש ותפילה כאחד יקשה ואין לומר דריב"ל סובר זמן ק"ש ותפילה אינן שוים ואנן קיי"ל כר"י דמנ"ל לומר דר"י וריב"ל במחלוקות דר' יהודה ורבנן גם האיך אמרינן השתא דלא אתמר הלכתא וכו' הרי לפי מה דקיימ"ל כר"י ממילא לא קיי"ל כרבנן, אמנם לכאורה לפי' רש"י וסייעתו ג"כ יקשה דאיתא שם קורא ק"ש ומתפלל מסייע לר"י וכו' דמנ"ל לסייע מזה לר"י דהרי גם לריב"ל להקדים ק"ש לתפילה באם יהיה בזמן אחת רק דזמן תפילה קודם לק"ש וא"כ בקרה שאיחרו עד זמן ק"ש ק"ש קודמת, וא"כ אף דסתמא דברייתא דקורא ק"ש וכו' מיירי בלא איחרה, מ"מ נוכל לומר כיון דפלג המנחה ספיקא הוי ודעביד כמר עביד וכו' וא"כ לכתחילה עכ"פ יש לעשות באופן שלא יהיה בספק ולהתפלל בלילה ג"כ וא"כ לק"ש הקדימה וריב"ל שאמר רק באם קרא קודם שאז יקרא ק"ש אח"ז ול"צ לסמוך ואמר תפילות באמצע תיקנום שא"צ שיהיה סמוכין גאולה לתפילה ואף למ"ש דעביד כמר וכו' אינו מטעם ספק מ"מ יקשה דילמא אמר ריב"ל למאן דעביד כר"י ולמאן דעביד כרבנן ק"ש קודם והברייתא דקורא ק"ש וכו' כרבנן, וע"ז י"ל דמסייע לר"י וכו' למאי

דאב"א קרא וכו' דלפ"ז בכל אופן לריב"ל תפילה קודם מקרא ומסברה משניהם נלמד:

וראיתי בצל"ח שכתב לתרץ דס"ל ק"ש דרבנן ותפילה תדיר מק"ש דהוי ג' פעמים וק"ש ב' פעמים ולכן תפילה קודם עיי"ש, אמנם למ"ש בתלמידי רבינו יונה בסוגיא דספק קרא ק"ש והרחיב בזה בס' שאגת אריה בסי' א' דלמאן דס"ל ק"ש דרבנן ודברת בם בד"ת עכ"פ מהתורה צריך ללמוד בשכבך ובקומך בד"ת רק זה שתהיה בק"ש מדרבנן ובלא למד כלל לכו"ע הוי דאורייתא עיי"ש, וא"כ יקשה עוד קושיא הנ"ל, ויש לומר דאיתא שם אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל וכו' וא"כ מיירי דכבר למד וא"כ הוי ק"ש דרבנן למאן דס"ל ק"ש מדרבנן גם עיין בס' שאגת אריה סי' ב' שחולק על הפר"ח מ"ש בקדימת דאורייתא לדרבנן עיי"ש:

והנה בתוס' הנ"ל הקשו לרש"י וסייעתו דס"ל דק"ש על מטתו העיקר כמה קושיות, אחד דאיתא קורא אז רק פרשה אחת רק מפני המזיקין כדאיתא בגמ', גם קורין אותה בלא ברכות, גם דהוי כריב"ל ואנן קיי"ל כר' יוחנן בערבית ג"כ לסמוך גאולה לתפילה עיי"ש:

והנה מ"ש שעיקר קריאתו על מטתו משום מזיקין, והנה דף ד' ע"ב איתא אריב"ל אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו וא"ר יוסף מאי קראה רגזו וכו' (ודף ה' ע"א איתא כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין ממנו וכו') ואם ת"ח הוא א"צ וכו' וברש"י ת"ח שרגיל במשנתו לחזור על גירסתו עיי"ש, ולשון מצוה והלמוד מקרא אף דהוי אסמכתא מ"מ נראה שאינן מטעם להגן ממזיקין וזה דאיתא הקורא ק"ש מזיקין וכו' ע"כ הכונה דגם בלעדי זאת דמצוה וכו' גם מגין הוי וכיו"ב ראיתי בס' שמן רוקח ריש ברכות מאאמ"ו זקני הגאון ז"ל עיי"ש, ובירושלמי פ"ק דברכות תני הקורא ק"ש בבהכ"נ לא יצא יד"ח, מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית, רב הונא בשם רב יוסף מה טעם אמרו אדם צריך לקרות שמע בביתו בשביל להבריח המזיקין, ועיין במג"א בסי' רל"ט ס"ק ב' שכתב ג"כ דנראה מגמ' בבלי לאו משום שמירה והביא הירושלמי עיי"ש וגם דברי הירושלמי י"ל נוסף על מאי דמחויב לקרות גם משום מזיקין איכא בו, ולכאורה נראה מירושלמי כרש"י דהרי איתא שם שק"ש בבהכ"נ רק לעמוד מתוך ד"ת וע"כ הפי' כמ"ש המפרש דלכן תיקנו על מיטתו ולא בעונתה משום מזיקין עיי"ש הרי כמ"ש דממילא הוי מגין ג"כ ונפק"מ אם צריך לקרות בכונה בעל מטתו עי' מ"ש בס' שמן רוקח הנ"ל בזה עיי"ש:

ויש לפרש הירושלמי בקורא בזמנו וכן הבבלי ומשום מצוה ומזיקין יקרא על מטתו ות"ח פטור בכה"ג בקרא כבר ובלא קרא יוצא ג"כ ידי ק"ש:

גם י"ל, ונתרץ כמו"כ קושיא השניה למה קורין פרשה אחת דהנה עי' בשאגת אריה

שכתב דמשום דמתורה צריך לחזור ולקרות כמ"ש הרשב"א דרש"י ג"כ מספקא ליה ופרשה אחת דהוי מדאורייתא צריך לקרות מספק, והקשה ע"ז לדעת הרבינו יונה שכתב דאם מספקי ליה אם קרא פרשה אחת צריך לקרות גם הפרשיות דמדרבנן עיי"ש, וכיו"ב כתבו בבהמ"ז לענין ברכת הטוב והמטיב עיי"ש, וי"ל ע"ז דהנה הטעם במסופק על דאורייתא ודרבנן כאחת דצריך לחזור על שניהם וכיו"ב כתבו בכל ספק דאורייתא ודרבנן על דבר אחד דבשניהם לחומרא, וזה משום דהוי כסתירה דלדאורייתא משוינן כלא נעשה ולרבנן כנעשה ועי' בנוב"י מהדורא קמא מ"ש בענין כל שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים עיי"ש, וסברא דתרתי דסתרי בכל דמחייבין משום ספק דהאיך נכריע לספק לזה ולודאי לזה בכל ספק וא"כ בזה לא הוי כסתרי אהדדי דמטעם מצוה קורא וממילא יוצא לענין דאורייתא ולא מחזי כסתירה וא"כ בכה"ג י"ל שפיר דעל דאורייתא די בפרשה אחת דקורא בלא"ה משום מצוה ובשביל דרבנן א"צ לחזור ולקרות וא"כ קושיה אחת מתרצית שניה:

ועל קושיא השניה דמנהגינו כריב"ל ואנן קיי"ל כר' יוחנן דסמכינן גאולה לתפילה בערבית, עיין ברשב"א שכתב דלכן מקדימין התפילה בבהכ"נ דתפילת ערבית רשות ומשו"ה תפילה בציבור עדיף מסמיכת גאולה לתפילה עיי"ש, הנה דעתו אף דר"י ס"ל סמיכת גאולה לתפילה מחיובא דערבית עם כל זה תפילה בציבור עדיף בערבית ולא בשחרית או דבשחרית לא שייך לדחותו מה"ט, ועי' בס' שאגת אריה סי' ג' לחלק בין הגיע זמן ק"ש אז החיוב לסמוך גאולה לתפילה אבל בלא הגיע א"צ להמתין עד שיגיע למען לסמוך גאולה לתפילה, והקשה ע"ז מהאי דאיתא במס' ברכות דף ל' השכים לצאת וכו' וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גל"ת, במאי קמפלגי מר סבר סמיכת גל"ת עדיף ומר סבר תפילה מעומד עדיף, ועי' ברש"י וא"כ ביוצא בקרון וכו' דוקא וגם בזה פליג רשב"א אף דלא הגיע הזמן עוד עיי"ש ועיין ברש"י ל' ע"א בד"ה ולעביד מר כאבוה עיי"ש שכ"כ, ואנכי כונתי לדבריו ולענ"ד יש ליישב משם דהנה במס' ברכות דף ד' ע"ב בתוס' בד"ה אמר הקשו הלכתא אהלכתא דקיי"ל תפילת ערבית רשות וקיי"ל בחיוב סמיכת גל"ת בשל ערבית, וכתבו ע"ז אף דתפילה רשות בהתפלל הסגל"ת חובה עיי"ש:

ולומר טעמא בזה נראה דהנה בלמודא דסמיכת גאולה לתפילה מקורו בירושלמי מובא ברש"י וז"ל תיכף לגאולה תפילה, שנאמר יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה יענך ה' בעת צרה וכו' אמר רבי אמי כל מי שאינו תוכף גאולה לתפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג

עוד הוא הפליג עכ"ל הירושלמי, וברש"י שם מוסיף מדיליה עוד אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יצ"מ והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו עכ"ל, ויש להבין למה הוסיף ברש"י על דברי הירושלמי המבוארים בעצמם:

והנראה דהנה מדברי הירושלמי שלא יהיה נראה כמפליג כשאינו סומך גאולה לתפילה גל"ת א"כ זה שייך לומר אף אם נאמר ערבית רשות עם כל זה בהתפלל בזמן ק"ש עליו לסמוך גאולה לתפילה שלא יהיה כמפליג והולך וכמ"ש בתוס' הנאמר, אבל בשלא הגיע זמנו של ק"ש והתפלל לא שייך שלא יהיה כמפליג והולך דהרי לא הגיע זמנו עוד, וא"כ היה נראה כמ"ש דבלא הגיע זמן ק"ש אינו בסגל"ת, אכן מסוגיא דף ל' שכתבתי נראה להיפוך כמ"ש לעיל, לכן נראה הוסיף ברש"י אלא יהיה אדם מקרב וכו' וזה ששייך גם בלא הגיע זמנו להמתין עד הזמן הראוי למען לקרב א"ע לה' בתפילה כנראה מהבבלי הנ"ל, וא"כ לפמ"ש בדברי רש"י בשחרית בתפילת חובה ב' טעמים בסמיכת גל"ת שלא יהיה כמפליג וגם יראה לקרב א"ע, ואף בלא הגיע זמנו דלא שייך כמפליג לקרב א"ע שייך גם אז, ובערבית בתפילת רשות לא שייך טעמא דלקרב שהרי א"כ היה חובה מ"מ שלא יהיה כמפליג שייך בהתפלל אבל כל זה בהגיע זמנו, אבל בערבית בלא הגיע זמנו פטור מכל הטעמים מסגל"ת דהוי רשות וגם דלא יהיה כמפליג לא שייך בכה"ג, וא"כ קמה דעת רש"י דאף דקיי"ל כר' יוחנן ולא כריב"ל מ"מ בלא הגיע זמנו א"צ בסגל"ת גם שלא יהיה כמפליג לא שייך שהרי סומך גל"ת רק שאין יוצא ידי ק"ש ולא הוי סגל"ת כראוי מ"מ כמפליג לא שייך והוי כמו תפילת מנחה תפילה בלא ק"ש ורק כדי לעמוד בתוך ד"ת כמ"ש בירושלמי דבמנחה תהלה לדוד ובערבית ק"ש:

אמנם לפ"ז דבלא הגיע זמן ק"ש לא שייך סגל"ת בערבית וא"כ מדאי' מסייע לר' יוחנן קורא וכו' ע"כ ס"ל להגמ' דתפילה וק"ש בזמן אחת ויקשה הקושיא שכתבתי לעיל דיוקדם גם לריב"ל משום דק"ש גאולה לתפילה ע"ז כבר כתבתי דמיירי בלמד דאז ק"ש דרבנן וגם בשאגת אריה השיג על הפר"ח בזה כמ"ש לעיל:

ועל הקושיא דעל של מטתו אינו אומר הברכות, עי' ברשב"א בחידושיו ובשו"ת סי' מ"ז ובר"ן סוכה מ"ד שכתבו דברכת ק"ש אינה על ק"ש שאינו אומר אשקב"ו על ק"ש ומשו"ה אין מעכבות ועיין בראש ריש ברכות דדעת רבינו עמרם לברך אקב"ו עיי"ש, וצריך בירור על איזה מצות מברכין שכתב בזה ברשב"א בשו"ת ובאבודרהם, ומ"ש ז"ל למה אין מברכין על סיפור יצי"מ בליל פסח ועי' בשו"ת הרא"ש כלל כ"ד סי' ב' ובפרי מגדים בסי' רל"ט במשבצות זהב כתב דברכת התורה על ק"ש ג"כ ובהגדה של הגאון

מהרא"פ ז"ל בשם ברכי יוסף בס' שמחת הרגל דברכה לעורר כונת המעשה לא נצרכה באמירה כמו בק"ש וכיו"ב עיי"ש:

אמנם מ"ש בשם ס' שאגת אריה וכן נראה מרשב"א דפרשה הראשונה דמדאורייתא צריך לקרות מספיקא והספק בפלג המנחה משום דעביד כמר עביד וכמ"ש בתוס' דהוי מספיקא והנה נראה רחוק דדעת רש"י דיהיה מה"ט ספיקא, גם לענ"ד דעביד כמר עביד וכו' לא הוי מטעם ספיקא כמו שנדבר בזה בס"ד להלן, ועיין בשו"ת שאגת אריה מה שהקשה על תוס' הנ"ל וא"כ הקושיא במקומה דג' פרשיות הו"ל לקרות על מטתו:

וע"ז נראה לענ"ד לומר לפי מ"ש לעיל בהל' א' לדעת הירושלמי קודם לכן הוי ספק בזמן השכיבה עכ"פ עיי"ש וא"כ אתי שפיר דברי רש"י ומובנים דמצוה לקרותו משתחשך ובקריאת פרשה הראשונה יוצא דלכתחילה אין לקרות בקודם מספק ובדיעבד בקריאת פרשה חדא יוצא כמ"ש לעיל עיי"ש והספק האי דקודם לכן דבירושלמי כמ"ש לעיל:

והנה נאמר עוד בזה לפרש דברי הטור בסי' רל"ה בשם ר' פלטוי גאון ז"ל וז"ל שם ומאימת זמן ק"ש של ערבית כדתנן בשעה שכהנים נכנסים לאכל בתרומתן והיינו צאת הכוכבים כ"כ רב אלפס וכ"כ רב פלטוי הקורא ק"ש קודם שראה ג' כוכבים אם נתכוין לכך לא יצא יד"ח ויחזור ויקרא ויתפלל ואם לא נתכוין לכך וטעה והתפלל אל יחזור ויתפלל וכו' עיי"ש ועי' בב"י ובהגהות מהרל"ח שם:

ויש להבין מ"ש בין מתכוין לטעה דנראה מדבריו מדינא אינו יוצא מקודם שראה ג' כוכבים ומתכוין וטועה לחלק בהדבר שמקנסא אבל במאי שמדינא אינו יוצא מ"ש מתכוין מטועה ולא ראיתי מי שעמד ע"ז:

ונראה דיש לחלק מסברא לומר דאף דאמרינן בכמה דוכתי ספיקא דרבנן לקולא באיסור ובמצות יש לומר דנאמר כן רק היכא דהוי ספק אם עשהו או לא או בספק אם חייב בה או לא, אבל בכה"ג דמסופקים אם השתא הזמן לקיים המצוה דרבנן או לא בזה לא שייך לומר לקולא דמסתברא דרבנן עשהו לעשותו על דרך הודאי ולא דרך הספק וכמו שמצינו באיסורין דאין עושין ספק דרבנן לכתחילה ויותר מסתבר במצוה לעשותו דרך ודאי ולא דרך ספק וכמ"ש ז"ל דכל דרבנן משום לא תסור דאורייתא רק דהמה גופייהו הקילו בספק עי' בסה"מ שורש א' א"כ בכה"ג דנאמר דלא עשו רק בדרך ודאי והוי כלא עשה כלל לא הוי בכלל ספק דרבנן ושייך לא תסור דלא עשה כתיקונו והוי דאורייתא מצד זה, ואף אם לא נאמר בדרבנן שייך לא תסור מ"מ כמ"ש דלא הוי בגדר ספק כלל וכודאי לא עשה משום דהם ציוו לעשות דרך ודאי והוא עשה דרך ספק, ועיין בפסקי תוס' במס' ברכות דף י"א בד"ה לא עשה ובמס' סוכה דף ג' ע"א בתוס' בד"ה דאמר

שכתבו דאם לא עביד הדאורייתא כתיקונו שהוסיפו החכמים לא יצא ידי דאורייתא ג"כ עיי"ש ומכ"ש אם לא עשה מצוה דרבנן כתיקון הרבנן שלא יצא ידי החיוב מדרבנן וכמ"ש בעושה על דרך הספק הוי שלא כתיקונם:

ואפשר לומר דאפי' בירור למפרע לא יהני במצוה בעשהו על דרך הספק ושאני גבי איסור משום דבמצוה עכ"פ בשעת מעשה כלא עביד דמי וצ"ע בזה אם לומר כמו בודאי בשעת מעשה ונולד ספק אח"ז דיצא כמו"כ בספק אח"ז ונודע לודאי למפרע דלא יצא ויש לחלק ועיין במסכת יבמות ל"ה ע"ב החולץ למעוברת והפילה ר' יוחנן אמר אינה צריכה חליצה מן האחין ריש לקיש אמר צריכה חליצה מן האחין וכו' ר"י סבר אם יבוא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי מפלה מי לא בת חליצה ויבום היא השתא נמי תגלי מלתא למפרע ור"ל אמר תיגלי מלתא למפרע לא אמרינן ועיין בתוספות תגלי עיי"ש ויש לומר דשם עכ"פ מעשה החליצה עשה כתיקונה על דרך הודאי רק הספק בהחיוב אז משא"כ שעשה המצוה בדרך הספק במצוה המחויבת בודאי י"ל לכו"ע לא אמרינן אגלאי למפרע וצ"ע בזה, וע"ע מ"ש בהל' ציצית פ"א הי"א בהמשתחוה לבהמה צמרה לציצית עיי"ש:

אמנם נגד זה לכאורה האי דמסכת ברכות כ"ז ע"א דאיתא השתא דלא אתמר לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד וכו' וזה מפורש להיפך מדברינו דנראה כיון דתפילה דרבנן אף דהחיוב בודאי מהני לעשותו ע"ד הספק, ונראה לענ"ד לומר דעביד כמר עביד וכו' אינו מטעם ספק לקולא דהנה עי' בתוס' בריש ברכות שכתבו דתרתי דסתרי לא יעשה ועי' במהרי"ט ח"ב שכתב דהיכא דהתירה הספק עשוהו כודאי היתר אפילו תרתי דסתרי מותר דמטעם ספק לא הצריכה התורה להתיר הספק לדעת הרמב"ם עיי"ש ולכאורה בדרבנן דלדעת הראשונים ז"ל דאורייתא מלא תסור רק המה התירו בעצמם בספק א"כ לא הוי כתרתי דסתרי דהרי הספק כודאי היתר דלא עשאו על הספק וא"כ לא שייך סתירה כלל אף דמדרבנן תרתי דסתרו אסור כמו שמצינו בשתי שבילין מ"מ במצוה דרבנן אם ג"כ נאמר כן מדרבנן צ"ע ובתוס' ובכל הפוסקים ז"ל החליטו בזה שלא לעשות תרתי דסתרו ואם מצד ספק דרבנן כמ"ש יש לעיין בזה:

אבל נראה לענ"ד לומר דעביד כמר עביד לא הוי כספק כנראה מדברי שאגת אריה הנ"ל אלא כמ"ש דהנעשה באופן הוי כלא נעשה כלל והפי' דעביד כמר וכו' והוא כיון דלא אתמר הילכתא דלא כמר ולא כמר וכיון דהגמ' לא הכריעו בפירוש יוכל כל אדם להכריע לא מטעם ספק רק אם היה מוכרע בגמ' לא היה ביד שום אדם להכריע נגדם אבל כיון שנאמר ההלכה בלתי מוכרעת נשאר בידינו להכריע ולכן בתרתי אינו יוצא

דעושה מספק דמודאי לא יעשה פעם כזה ופעם כזה ומצינו כיו"ב במסכת חולין מ"ד איתא הרוצה לעשות כב"ש וכו' אי כבית שמאי ובקוליהן וחומריהון או כבית הלל וכו' כאן קודם הבת קול עיי"ש ובמסכת עירובין דף ז' ע"א כל היכא דמשכחת תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי כעין מחלוקת ב"ש וב"ה לא ליעבד כקולא דמר וכי קולא דמר וכו' כי לא עבדינן כחומרי דבי תרי היכא דסתרי וכו' כמו שדרה וגלגולת עיי"ש, ונראה דאפי' בדאורייתא כמו במחלוקת דב"ש וב"ה אמרינן כן ועל כרחך לאו משום ספיקא רק מתורת הכרעה וכן נראה מלשון התוס' הנ"ל שכתבו וז"ל וי"ל דקיי"ל כר' יהודה וכו' וא"ת האיך אנו וכו' וי"ל דקיי"ל כרבנן וכו', והנה לשון דקיי"ל סותרין זה את זה אם קיי"ל כר"י לא קיי"ל כרבנן אבל כמ"ש העושין כר"י קיי"ל כר"י והעושין כרבנן קיי"ל כרבנן ומטעם הכרעה וכמ"ש ואם דיקשה האיך נאמר דמטעם זה עושין אנחנו וכי בידינו להכריע אבל כיון מאז שהיה המחלוקת מהם המכריעין כר"י ומהם כרבנן לכן כל אחד יוכל לגרור אחרי הכרעה של זה או של זה ולא הוי בכלל חכם שאסר וכו' וכל אחד שסומך על הכרעה של החכמים מעולם עושה מטעם ודאי רק לא יעשה תרתי דסתרי:

ומובן מה שהביאו בתוס' שם מרב דהתפלל של שבת וכו' דיקשה דאם הגמרא לא הכריע האיך אנו נכריע רק דמביאים ראיה דרב ע"כ הכריע ואנו נגרור על הכרעתו של רב ועיין ברא"ש שם ובימי רב ג"כ לא בא להכרע רק אלו הכריעו כר' יהודה ואלו כרבנן ומיושב קושית השאגת אריה דהאיך נאמר דעביד כמר וכו' בק"ש לדעת הסוברים דהוי דאורייתא ורק בתפילה דרבנן נאמר כן דלמ"ש לא הוי דעביד וכו' משום ספק כלל ועיין ברשב"א שכתב בתפלה הקילו וצ"ע, ויש להבין בזה דברי הב"י באו"ח בסי' כ"ט בענין ברכת לשמור חוקיו שכתב בשם רב האי גאון ז"ל דהרשות לברך או שלא לברך וכתב ע"ז וז"ל ואי תמה דודאי דכיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה נראה שיש ליישב דעת הגאון דמספקי ליה אם הלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפילין או כמ"ד וכו' והילכך דעביד כמר עביד וכו' עכ"ל ודבריו בלתי מובנים דאם מספקינן לא נברך מספק ברכה לבטלה אבל כמ"ש דמספקינן פי' שאין מוכרע ויוכל להכריע דעביד כמר וכו' וכמ"ש מטעם הכרעה ואפילו בדאורייתא אמרינן כן ולא מטעם ספיקא ועיין בספר מוצל מאש סי' י"ג שעמד שם למה טומטום אינו מוציא את מינו במגילה דרבנן עי' מה שהחליט מזה עיי"ש ולמ"ש י"ל כיון דמספק מחויב צריך לעשות באופן הודאי:

ועיין במג"א סי' רס"ג ס"ק כ"ו ובמחצית השקל שם דאם התפלל בטעות קודם פלג המנחה אינו יוצא אף דעביד כמר עיי"ש ולמ"ש מובן דבטעות א"כ לאו משום הכרעה עשה כן:

וא"כ לפי דברינו זה דברי הגאון רב פלטוי מובנים היטב דאם עשהו מתחילה על הספק במתכוין כלא עביד כלל הוי ואינו יוצא ולא שייך לומר ספק דרבנן לקולא אבל בטעה ועשה בשעתו כודאי רק השתא נודע הספק למפרע בכה"ג שייך שפיר ספק דרבנן לקולא וכללא יוצא מדבריו לחלק בין נודע או נולד הספק במצוה דרבנן קודם העשיה לנודע או נולד אחרי העשיה וכמ"ש:

אמנם יקשה לדברינו זה דברי הירושלמי שהבאתי בה"א ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש נשמענא מהדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמרת צריך לקרות הדא אמרת ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש צריך לקרות עכ"ל, וכמו שפי' דבכלל קודם לכן ביה"ש דהוי ספק והרי למ"ש האיך נדמה ספק ביה"ש דהוי ספק קודם בעשיתו בשעת קריאתו לספק קרא ק"ש דהוי לאחר זה וכמ"ש לחלק בזה, וי"ל דקושית הירושלמי וקודם לכן לאו ספק הוא, דקורא קודם לכן לא יצא משמע בכל גונא אפי' בטועה וסבר שהוא לילה וע"כ ס"ל ק"ש דאורייתא וא"כ אפי' ספק קרא מחויב לחזור אבל ר' פלטוי גאון ז"ל דקאי בנאמר ק"ש דרבנן כתב שפיר כמ"ש ומ"ש בטור ובירושלמי איתא אפי' ביה"ש דעת הירושלמי ודאי בכל גונא והגאון כתב לפי דידן ומסקנא לדעתו בבבלי דק"ש דרבנן, אמנם דעת הטור דק"ש דאורייתא בסי' ס"ז ונראה אף דהביא דברי הגאון אינו כדעתו:

וא"כ לדעת הרמב"ם דס"ל אחר צאת הכוכבים וס"ל כרש"י בזה כיון דס"ל ק"ש דאורייתא וא"כ לא שייך לומר לדידיה דיהיה יוצא בפרשה אחת לפי מ"ש לעיל, ועיין מ"ש בפ"ג ה"ג דדעת רבינו בספק דרבנן יוצא בדיעבד בכל גוונא עיי"ש ועיין עוד שם הל' ט"ו מ"ש לחלק בלכתחילה בין מצוה ואיסור דרבנן לגזירה דרבנן עיי"ש:

ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה. ועיין בכ"מ ובשאגת אריה סי' י"ד דרבינו כרבן גמליאל עיי"ש. הנה לפי דברי רבינו גם לרבן גמליאל לכתחילה מתחילת הלילה ומחולק על החכמים בעבר החצות דלהחכמים אינו רשאי לקרות ולר"ג יקרא אז וכן דעת רבינו יונה עיי"ש ולא כן דעת הרא"ש שכתב לר"ג א"צ להרחיק כלל ודעת התוספות פסחים ק"כ ע"ב ורשב"ם שם אפילו בקדשים אסור לאכל ומכ"ש נראה בק"ש עיי"ש, ועי' בס' שאגת אריה סי' ד' עיי"ש שהאריך בזה:

אמנם יש לעיין דהנה כמפורש דרק משום סייג אמרו עד חצות להרחיק מעבירה ורבן גמליאל פליג אף על להרחיק לדעת כמה הראשונים כמ"ש למה לא נאמר כמו בדבר שמצותו ביום זריזין מקדימין בצפרא כדאיתא בפ"ק דמסכת פסחים כמו"כ אשר מצותו

בלילה יהיה בתחילת הלילה ואף דאשר מצותו ביום ובלילה במסכת פסחים לא הוי רק ביום כדמקשינן ונבדקיה בצפרא וכמ"ש ברש"י שם דזריזותיה דאברהם אבינו גם כן לא היה רק מצפרא זה באשר מצותו בלילה וביום אבל אשר מצותו רק בלילה כמו"כ יהיה מהזריזות בתחילת הלילה, והנה אם נאמר דפליגי בעבר ולא קרא או בקדשים בלא אכל עד חצות אם רשאי לאכול ולקרות א"כ י"ל דזה משום סייג אבל אם נאמר דפליגי אם להרחיק לכתחילה משום סייג יקשה, והנה לא ראיתי מי שהעיר ע"ז ועיין מ"ש בפנ"י במסכת שבת בסוגיא דלא ישב לפני הספר במנחה גדולה עיי"ש, והנה לומר לחלק בזריזות אם ק"ש דאורייתא או דרבנן הרי בקדשים דהוי דאורייתא ואפ"ה אמרינן רק להרחיק וכו' ובקדשים אף ר"ג מודה אבל לדעת הסוברים דאם לא אכל יאכלנו אח"ז א"כ על לכתחילה למה צריך מטעם להרחיק ואף אם נאמר בלעדי הסייג יהיה נאמר לקרותו סמוך לזמן שכיבה אף דלא קיי"ל כב"ש בשעת שכיבה שכיבה ממש מ"מ אמרינן מצותו לקרותו על מטתו א"כ מהמובחר סמוך לשכיבה ומשו"ה עשו סייג אבל עכ"פ יקשה בקדשים למה נאמר מטעם סייג להרחיק תיפוק ליה משום זריזות וי"ל לפ"ז דמשו"ה דעת הרמב"ם וסייעתו דר"ג וחכמים פליגי בעבר ולא קרא דלחכמים אינו קורא משום סייג ולר"ג קורא אבל מצותו מצאת הכוכבים משום זריזות אף לר"ג ומשום שלא יאמר אוכל קמעה וכו' כדאיתא בגמרא מצותו משעת צאה"כ משא"כ במילה וכיו"ב בבוקר ולא בתחילתו ממש וצ"ע בזה:

אמנם שלא אמרו עד חצות אלא להרחיק אדם מהפשיעה שכתב רבינו ע"כ לא אמרו קאי על הרבנן וגם רבן גמליאל מודה בזה דקיי"ל כותיה ולמ"ש עד חצות לכתחילה ל"צ להרחיק ורק לרבנן משום בדיעבד אבל לכתחילה כמ"ש בלא"ה יקרא מיד משום זריזות ודעתו דק"ש דאורייתא, והנה זה מביא אותי לומר כמ"ש לעיל דהנה איתא אף שקרא בביהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו וכמ"ש לעיל משום מצוה אמרו ולא משום מזיקין כמפורש מקרא דרגזו וכו' ועתה דעשו להרחיק לקרות מקודם אם כן המצוה לקרות עוד הפעם על מטתו אבל אם לא היו מתקנין להרחיק וכו' היינו קורין רק בעל מטתו משום מצוה הנאמרה בגמרא והיה עובר יותר מחצות כ"ז שלא נתן שינה לעפעפיו, ומשו"ה עשו הרחקה וכמ"ש בפנ"י במסכת שבת במנחה גדולה דלא שייך זריזין דמהמובחר במנחה קטנה וכיו"ב בהגהות מיימוני ועיין במג"א [סימן] כ"ה במובחר אם דוחה זריזות עיי"ש אבל אחרי שתיקנו להרחיק וכו' לקרות קודם עמוד השחר עד חצות א"כ ממילא שייך זריזות ג"כ ולר"ג ג"כ עד חצות לכתחילה משום זריזות ומשום להרחיק כדעת רבינו ושפיר כתב משום שלא אמרו עד חצות אלא להרחיק וכו' מן הפשיעה:

ועיין בכ"מ והנה כאן כתב מפני הפשיעה וכן בפ"ד ה"ב מהל' מעשה קרבנות בהקטר חלבים ואברים כתב גם כן להרחיק מן הפשיעה ובפ' י' ה"ח שם בהנאכלין וכו' כתב כלישנא דמשנה מן העבירה:

והנה לשון פשיעה מורה ביותר על ביטול עשה ועבירה על ל"ת ועיין ברש"י באכילות קדשים ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבוא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת עכ"ל, וא"כ הוי מחשש להרחיק מעבירה מל"ת ועי' בשאגת אריה סי' הנ"ל אבל בהקטר חלבים ברש"י והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות וכו' עכ"ל, ודעת הרמב"ם גם בהקטר חלבים עד חצות משום סייג וממ"ש משום פשיעה נראה לאו משום שמא יקטירו אחר עמוד השחר, וי"ל לכן לרש"י לא עשו סייג בהקטר דנמסר לכהנים דזריזין הן כדאי' בכמה דוכתי כך לאכילה חששו ביותר אף דנאכלין ביום אחד מנאכלין לזכרי כהונה בלבד משום דממשך ביותר בקביעות סעודה מהקטרה וחיישינן אף בזריזין ולדעת הרמב"ם דאף בהקטרה משום סייג אבל רק משום פשיעה ולא שיקטירו אחר זמנו כן נראה לדייק מלשונו ובק"ש כתב כמו"כ משום פשיעה דליתא חשש ל"ת:

ולדעת הסוברים בעבר אסור באכילה ובהקטרה י"ל דלכאורה ע"כ צ"ל כמ"ש בתוספות במסכת שבת דף ד' ע"א כיון שחכמים אסרו אינו עובר על הדאורייתא דאל"כ מי ישמע הרבנן לעבור על נותר וא"כ שאינו עובר מאי הועילו בהרחקה וי"ל דהועילו דנאסר עליו באכילה ויהיה נזהר מה"ט בשביל אכילה ומצות האכילה אבל בהקטר דלא שייך ה"ט וכיון שאינו עובר על לא תותירו באם לא הקריבו לא אהני בהרחקה כן י"ל לדעת רש"י:

הלכה י

הקורא ק"ש של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא יד"ח אלא א"כ היה אנוס כגון שיכור או חולה וכיו"ב וכו'. הנה אף דמדינא מחויב לקרות ובהברכות ג"כ ודעת רבינו דק"ש דאורייתא אפ"ה במזיד לא יקרא ועל כרחך משום סייג וכן דעת הרי"ף והרא"ש ושאר הראשונים וזה נגד דעת השאגת אריה סי' ד' שכתב נגד הרבינו יונה שכתב לחכמים בעבר לא יקרא כלל אף בק"ש דאורייתא דבשב ואל תעשה ביד החכמים לעקור דאורייתא וכתב ע"ז דלא שייך העמידו דבריהם וכו' בכה"ג וכתב בטעמא דמלתא עיי"ש דמה יענה במזיד לאחר עמוד השחר דלכו"ע לא יקרא אח"ז ועל כרחך דשייך גם בכה"ג העמידו דבריהם נגד דאורייתא וכמ"ש בשאגת אריה רבינו פוסק כר"ג וא"כ נראה אף לר"ג אמרינן סייג בזה וכן נראה שאמר להם אם לא עלה עמוד השחר וכו' וברא"ש שם שלא היו אנוסים ועיין בט"ז סימן רל"ה ס"ק ד' לחלק

בהאי דאשתכר ביה ריב"ל דהוי אונס עיי"ש, והנה משונה העקירה בשאו"ת בזה מבשאר מקומות דכלאים בציצית אסרו החכמים, בשמיטה פטרו מהחיוב לקיים המצוה, בהזאה ואזמל וכו' ג"כ אסרו משום שבות, אבל בק"ש בלי ברכות לא הוי איסורא דהוי כקורא בתורה וליכא איסור בדבר אלא דאמרו החכמים שאין יוצא יד"ח עוד לאחר זה כה"ג לא מצינו שביד החכמים להפקיע המצוה לומר דהוי כלא עשהו מדאורייתא ג"כ והנה כמ"ש בכ"מ שהכתוב מסרה לחכמים איזה זמן ק"ש והם חילקו בין מזידין ואנוסין א"כ מובן שפיר שאין יוצא י"ח מדאורייתא ע"פ החכמים ועיין בתוספות במסכת סוכה דף ג' ע"א בד"ה דאמר דאם לא עשה הדאורייתא כתיקון החכמים אף ידי דאורייתא לא יצא עיי"ש דכתבו כן בסוכה [אף] דלא שייך מסרה לחכמים:

אלא א"כ היה אנוס וכו'. וכן קיי"ל בשו"ע בסימן נ"ח עיין בסעיף ז' בק"ש של יום שיש לה תשלומין בערבית ובמג"א ס"ק ח' דלא שייך דסתרי אהדדי דאינו קורא רק לתשלומין ועיין בפר"ח ס"ק ז' שהביא ראיה מגמרא לזה עיי"ש וה"ה נראה להיפוך בנאנס בשל ערבית שיש לו תשלומין ביום ואם כן מה שמחלקין בין אנוס י"ל לפי זה מטעם תשלומין דבמזיד לא שייך תשלומין ואם כן מאי מקשינן במסכת ברכות דף ח' ע"ב אמרת פעמים וכו' אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר לילה והדר תני יוצא יד"ח של יום וכו', אלמא קודם הנץ החמה יממא וכו' דילמא אף דיממא ולילה הוא יוצא וקורא להשלמה, והנה כמו שכתבו ז"ל ועיין בפר"ח דעל הברכות לא שייך השלמה עיי"ש מ"מ רשב"י לא אמר רק קורא בלבד, וצריך לומר מטעם השלמה לא הוי אמר אחר עמוד השחר והנץ החמה דהרי השלמה שייך כל היום והלילה והנפק"מ בין השלמה ובין מאי דנאמר יוצא יד"ח לאחר עמוד השחר כמ"ש בברכות דלא שייך בהשלמה ומוכח כן כמ"ש דאל"כ מאי מקשינן בגמ' וכמ"ש, וגם י"ל דנפק"מ באם היה ב' פעמים דלא שייך השלמה, ועי' בטור שכתב גם בזה שלא יהיה רגיל ובפר"ח דהוי כמזיד כמו בהאי סמיא במס' ביצה עיי"ש וא"כ לא י"ל הנפק"מ רק לענין ברכות כמ"ש:

הלכה יא

ואי זה הוא זמנה ביום וכו' ושיעור זה וכו'. עיין במג"א בסי' נ"ח ס"ק ב' ובתוס' יו"ט פ"א מ"א דברכות עיי"ש:

הלכה יב

מי שהקדים וקרא ק"ש של שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אע"פ שהשלים קודם שתנץ החמה יצא ידי חובתו ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך קורא לכתחילה משעלה עמוד השחר. והנה לא כתב שעורא משיכיר וכו' כמ"ש בב"י דבשעת

הדחק קורא מיד עיי"ש:

ולכאורה יש להבין כיון דבזמן קימה תליא וא"כ האי שיעורא משיכיר וכו' וכיו"ב הנאמרים וכי שייך לצמצם בזמן קימה שיהיה דוקא אז, והנה למ"ש בהלכה א' התנא לא נתן זמן לשעור זמן שכיבה וקימה רק ליום ולילה וא"כ לפ"ז יהיה שעורא משיכיר ג"כ לתחילת היום וא"כ לפ"ז אף בשעת הדחק לא יהיה בגדר יום קודם משיכיר וכו' אלא דתליא בקימה דהוי גם קודם שיכיר וכו' ומיושב קושית התוס' במס' ברכות שם [ח: ד"ה לא] דרשב"י למ"ש בזמן שכיבה וקימה ולא תליא בשיכיר וכו' ולכן אמר משיעלה עמוד השחר סתמא, ובמס' מגילה כ' ע"א מצותה מנץ החמה וכולן שעשה מעמוד השחר יצא וברש"י משום שאין כל אדם יוכל להבחין אמרינן מנץ החמה עיי"ש, ונראה משיכיר וכו' נאמר ג"כ משום אין בקיאין וצ"ע:

ועיין ברא"ש דשניהם כאחת לא רק אחת קודם עמוד השחר ואחת לאחר עמוד השחר דהוי כתרתי דסתרי וכן בשו"ע בסי' נ"ח סעיף ה' אף דהוי בשניהם אנוס מ"מ כיון שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום עיי"ש:

ויש להבין האיך שייך בכה"ג תרתי דסתרי דלאו ביום ולילה תליא רק בשכיבה וקימה וכיון דאיכא דגנו ואיכא דקיימי הוי זמן לשניהם בפעם אחת, וכנראה ג"כ לתוס' צריכין לומר דע"כ שניהם פעם אחת לא, דכיון דנאמר רשב"י ס"ל ג"כ משיכיר וכו' מאי אמר רשב"ל הלכה כרשב"י מה הוסיף ממשנה אם לא כמ"ש ברא"ש דבפעם אחת שניהם לא, ויקשה מ"ט דלא, וראיתי בפר"ח סי' נ"ח סק"ה שכתב דליתא להאי דינא מטעם הנ"ל, ונפלא בעיני לומר על מ"ש הרא"ש ובלי חולק בשו"ע, וליתא להאי דינא:

ולכאורה משום תרתי דסתרי למה לא יאמר ק"ש כקורא בתורה דעכ"פ אינו באיסור לקרות וממילא יהיה יוצא יד"ח דבאונס לא שייך שהחכמים הפקיעו שלא יהיה יוצא ידי דאורייתא ונראה דנפק"מ לענין ברכות שאין יכול לומר ברכות היום והלילה בפעם אחת וביותר למ"ש לעיל דמשום השלמה יוכל לקרות וע"ז י"ל דבעי בזמן המבורר ביום או ללילה בלבד ואז יוכל להשלים מיום על לילה ומלילה על יום ולא בזמן שאין מבורר:

והנראה דהנה לכאורה היה נראה דאיכא דגנו ואיכא דקיימי הוי מחצה על מחצה דהרבה גנים והרבה קמים אז וכן היה נראה במציאות דבעמוד השחר הוי בערך הזה דאם הוי במיעט דגנו או דקמו אמרינן בכ"מ בטלה דעתו ואזלינן בתר דרכי רוב בני אדם אבל כנראה דבק"ש של יום אזלינן בתר בני מלכים דהוי המעוטין, וראיתי ברמב"ן במלחמות שכתב דאיכא דגנו פי' מיעוט בני אדם וכיו"ב ברשב"א ועי' ברמב"ן שכתב ומובא במג"א בסי' הנ"ל אע"ג דמעוטא הוא כיון דאפקיה קרא בלשון יחיד משמע

בשכבך דידך כדדרשינן פ"ק דברכות כיון דאיכא אינשי דגנו ואיהו נמי לא קרא עדיין מצי קורא עד הנץ החמה וכו' עכ"ל ולפי דבריו דברי השו"ע מובנים דכיון דתלה התורה בדרכי בני אדם אפי' דרכי יחידים רק כמ"ש שם לא של בני מלכים בשל לילה וכו' וכמ"ש ברשב"א דהוי מעוטי דמעוטא, ולפ"ז נוכל לומר שהוא נמנה עם היחידים דגנו והוי אצלו בשכבך אבל לא שיהיה ג"כ בכלל בקומך דהוי סתירה ואפי' מדאורייתא לא אמרינן כזה וגרע מתרתי דסתרי בעלמא:

הלכה יג

הקורא אחר שלש שעות ביום אפי' היה אנוס לא יצא יד"ח ק"ש בעונתה, אלא הרי הוא כקורא בתורה ומברך לפניה ולאחריה כל היום אפי' איחר וקרא אחר ג' שעות. עי' בכ"מ ובמג"א ובס' תומת ישרים סי' י"ג לדעתו דעת הרמב"ם דיוצא מהתורה כל היום ומשו"ה מברך ברכת ק"ש עיי"ש ובפר"ח, ובאמת בלתי מובן אם מהתורה יוצא כל היום וגם הברכות לא הפסיד גם מדרבנן למה באונס יפקיעו החכמים שלא יהיה יוצא יד"ח מדאורייתא, וראיתי בס' מעשה רוקח שכתב לדעת הכ"מ לא יצא יד"ח ק"ש בעונתה שכתב רבינו על הזמן שקבעו דרבנן לא יצא, אבל "אלא הרי הוא כקורא בתורה" בלתי מובן עוד דהרי גם ידי ק"ש יוצא מדאורייתא רק עונה דרבנן ביטל באונס וע"ז כמ"ש למה יפקיעו הרבנן דלא יהיה יוצא מדאורייתא וצ"ע:

פרק ב

הלכה א

הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא יד"ח והשאר אם לא כיון לבו יצא ואפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון. ועי' ברשב"א שכתב דלא תליא במצות צריכות כונה דשאני מלכות שמים שאינו רשאי לפנות לדברים אחרים להגיה ומשו"ה מחלק בין פסוק ראשון לאחרים ובגמ' הוי מצי לתרץ כד מקשינן ש"מ מצות צריכות כונה דשאני פסוק ראשון וסיים דעכ"פ כונת קריאה נראה אף באחריני אף דמדרבנן היא כונת קריאה מיהו בעי עיי"ש ומ"ש מדרבנן י"ל דס"ל דפסוק ראשון בלבד דאורייתא וכן פי' הפר"ח בסוף ס"ז וכתב דסותר א"ע עיי"ש ויש לפרש דכתב שם אף דא"צ כונה לכתחילה בעי כונה ונראה מדרבנן וס"ל כתלמידי רבינו יונה דכונת אמירה צריך לכו"ע, ועי' בפר"ח סי' ס' מה שכתב לתרץ קושית הרשב"א למה לא משני בפסוק ראשון ודעתו לדעת הרמב"ם צריך כונה וקורא להגיה פי' שכיון לצאת ידי ק"ש אפ"ה בפסוק ראשון

לא מהני כיון שמכוין גם לדבר אחר להגיה שאינו רשאי במלכות שמים עיי"ש ובזה מיושב קושית הכ"מ עיי"ש:

והנראה דמצות צריכות כונה לא שייכי בזה דשם הפלוגתא במעשה או גם באמירה לדעת הרמב"ן במס' ר"ה דלא כתלמידי רבינו יונה אם בעי אמירה, אבל במלכות שמים הוי רק הכונה והכונה מצוה בפ"ע בזה כו"ע מודו דצריך כונה, אבל בפסוקים שלאחריהם אף להרמב"ם הוי דאורייתא מ"מ תליא אם בעי כונה באמירה או בכל מצות ג"כ ועי' בלח"מ בהל' שופר פ"ב ה"ד וברמב"ן ר"ה הנ"ל עיי"ש, ולשון רבינו בפסוק וכו' שהוא שמע ישראל מורה ע"ז שהוא מלכות שמים ומשו"ה צריך כונה:

ועי' בר"ן במס' ר"ה דף ל"ב שכתב מתעסק מכוין לחינוך גרע מלא מכוין כלל, ומביא ראיה מריש מס' זבחים דבת מינה מחריב דלאו בת מינה לא מחריב בה עיי"ש והיינו בעולה לשם חטאות, ובטורי אבן הקשה ע"ז דלא דמי לשם דשאני חטאת לשם עולה דאי אפשר שיהיה כאחת חטאת ועולה ומשו"ה מחריב בה, אבל בהאי דמתעסק אם מכוין למצות חינוך אמאי מעכב למצות שופר הא אפשר לשתי מצות לחול כאחת עיי"ש, גם הקשה ממשנה דהיה קורא בתורה אם כיון לקרות יצא אע"ג דקריאת התורה מצוה בפ"ע עיי"ש:

והנה ע"ז י"ל דאם נאמר ק"ש דרבנן וכמ"ש במג"א בסי' נ"ט במצוה דרבנן לא צריכין כונה עיי"ש, וכמ"ש לעיל בשם רבינו יונה ושאגת אריה דאף מאן ס"ל ק"ש דרבנן עכ"פ ודברת בד"ת וק"ש משום מלכות שמים מדרבנן אבל בלא למד כלל ק"ש דאורייתא משום חיוב ד"ת עיי"ש, וכה"ג דעכ"פ היה קורא בתורה ולא נשאר רק ק"ש דרבנן דלא בעי כונה ועכ"פ בקורא ק"ש בתורה היתה כונה על אמירה דגם בלמוד התורה צריך לכוין וא"כ אף בלא כונה לק"ש במלכות שמים הוי דרבנן, וא"כ דאיתא אם כיון לבו על כרחך דק"ש דאורייתא ומצות צריכות כונה ואם כיון לבו פי' דוקא דכיון לבו לשם ק"ש וש"מ מצות צריכות כונה וכה"ג דמכוין לשם ק"ש אף דלמד מקודם הרי בכל ק"ש איכא למוד התורה ועל דרך זו מצותו בכך ומתרצין בקורא להגיה הכונה אם כיון לבו שלא יהיה להגיה ולא היה כונה ללמוד כלל וא"כ ק"ש דאורייתא לכו"ע וגם כיון לדבר אחר כמ"ש הר"ן וא"כ משם ראיה לדברי הר"ן דכמ"ש ברש"י אף שקורא ק"ש באמירה אפ"ה אינו יוצא גם אם נאמר דכונה למצוה אחרת הוי כונה להיפוך ולא יצא מ"מ מסתברא בק"ש וד"ת הוי כחד מינא:

גם לענ"ד כונה אחרת בדעת הר"ן הנ"ל דכונתו רק בכה"ג דמכוין להוציא בניו ועל עצמו לא כיון כלל הוי כגלוי דעת על ההיפוך דלא יצא אף למאן דס"ל א"צ כוונה כמ"ש

בשם הרשב"ם בתוס' בכמה דוכתי, דלמה עליהם בלבד כיון לצאת ולא על עצמו אשר יותר בהחיוב מהם והדמיון מזבחים שכתב בר"ן דכונה להיפך גרע דאפי' היה למצוה אחרת, וא"כ בהיה קורא בתורה אין ענינו לזה דדוקא בכיון על אותה מצוה לצאת את בניו במה שהוא ג"כ מחויב ועל עצמו לא כיון הוי ככונה להיפוך אבל בכיון לקרות בתורה שהיא מצוה אחרת לא הוי גלוי דעת שיהיה כונה להיפוך דלא נחית על אותה המצוה הוי כמו בכל בלא כונה אבל לא להיפוך ועיי"ש בטורי אבן ולענ"ד לא יקשה אף באמת החינוך בקטנים אינו להוציא שאינן מחוייבים מ"מ זה מגדר החינוך לעשותם כמחויבים להרגילם לעשות בהגדלם וא"כ התקיעה ג"כ למען ישמעו ובהשמיעה לצאת יחנכו וירגילו א"כ הוי עכ"פ לצאת משום חינוך אותם. והנה שמעתי מקשים ממס' פסחים קי"ד ע"ב דאי' א"צ כונה ושתי טבולים להכירא הרי גם שם כונתו לחינוך וי"ל דזה גופא תירצה הגמ' שם דבכה"ג לכו"ע צריך כונה וי"ל כמ"ש ג"כ דלא נחית בכונה בראשונה רק להכירא ולא שייך סברת הר"ן הנ"ל.

ובדעת הכ"מ לדעת רבינו דאם מכוין בפסוק הראשון באחרים די בקורא להגיה עיי"ש, ונראה דע"כ פי' בקורא להגיה באמירה כמ"ש ברש"י, ועי' בשו"ע יו"ד סי' רע"ד סעיף א' דמחשבה לשמה בראש הספר מספיק לכל הספר עיי"ש והנה שם פי' בדיבור ועי' בסי' ל"ח סעיף ח' באו"ח, ובטו"ז סי' רע"ד ס"ק ע"א בשם הסמ"ג שיאמר וכל אזכרות וכתב שכן נכון שמא ישכח אח"כ לקדש השם במקומו עיי"ש, ועי' במס' זבחים דף ב' ע"ב בתחילה לשמה אח"כ בסתמא אמרינן כל העושה על דעת הראשונה הוא עושה עיי"ש וכמ"ש להגיה לא הוי ככונה להיפוך וא"כ יהיה מובן בכונה בפסוק ראשון די על לאח"ז, וי"ל לפ"ז בלעדי זאת דהוי מלכות שמים יהיה די בפסוק ראשון וגם אם דכולה פרשה דאורייתא אפ"ה אח"ז די בסתמא וא"כ יהיה נגד מ"ש להוכיח דפסוק הראשון דאורייתא וצ"ע בזה:

ועי' בפנ"י וטורי אבן ר"ה מ"ש לחלק בין כונה לצאת לכונת האמירה עם מ"ש בר"י לחלק בין אמירה דלכו"ע בעי כונה דוקא כונה באמירה ולא לצאת דתליא אם צריכות כונה או לא עיי"ש, והנה זה שכתבתי לומר כל העושה ע"ד הראשונה הוא עושה לא שייך רק במחשבה לצאת אבל לא בהכונה באמירה כמ"ש תלמידי ר"י דבזה לא שייך לומר כן:

הלכה ג

מי שהיה מהלך על רגליו עומד בפסוק ראשון והשאר קורא והוא מהלך וכו'. עי' בטו"ז בסי' ס"ג ס"ק ב':

הלכה ד

מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה וכן האומנין בטילין ממלאכתן בפרשה ראשונה כדי שלא תהיה קריאתו עראי והשאר קורא הוא כדרכו ועוסק במלאכתו אפי' היה עומד בראש האילן או בראש הכותל קורא במקומו ומברך לפניה ולאחריה. ועי' בלח"מ שעמד ע"ז למה יברך ברכות ק"ש ומאי שנא שאין מברכין (לפניהם בבהמ"ז) [ברכת המוציא] עיי"ש והנה לדעת הירושלמי בפ' כיצד מברכין דברכת המצות דאורייתא וא"כ תליא אם הוי דאורייתא דבדעת הרשב"א ור"ן במסכת סוכה מ"ב דברכות ק"ש לאו על ק"ש נתקנו וא"כ הוי מדרבנן, ועיין לעיל פ"א ה"ח שאין הכרע בדעת רבינו בזה, אבל קורא במקומו ומברך לפניה וכו' שנראה בשעת שעוסק במלאכתו מברך, וזה נגד הירושלמי שם דאיתא אומר ר' מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך דלכן מה אנן אמרין יעשה ויברך ועיין ברמב"ן במלחמות שכתב דאפי' שומע מהמברך עיי"ש, וראיתי בפר"ח שכתב ראיה לרבינו דמברך לפני' וכו' מירושלמי ולא ידעתי כונתו גם מה שמחלק בין ברכת דאורייתא ודרבנן צ"ע ונראה כמו דמצינו לחלק בבהמ"ז דאיתא ברכות נ"א ע"ב יושב ומברך ולא בשאר ברכות כמ"ש בתוספות שם בד"ה והלכתא דבהמ"ז דאורייתא החמירו להיות יושב ומברך ולא כן בשאר ברכות עכ"ל וא"כ ע"כ לדעת רבינו ברכות ק"ש מדרבנן ולא הוי כברכת המצות או דלא ס"ל לחלק בין ברכות ולומר דהוי דאורייתא, אבל יקשה למה לא יברכו הטוב ומטיב במלאכתן דהוי מדרבנן ולדעת הפר"ח בדרבנן מברך בעוסק במלאכתו גם דעת הרמב"ן דאין מנין הברכות שאחר המזון מהתורה עיין בפ"ב ה"א בכ"מ עיי"ש ובאכלו רק כזית הוי ג"כ רק מדרבנן ולא מצינו לחלק בכל זה, וצ"ל כיון דיש ברה"ז דאורייתא וברוב פעמים אוכלים כדי שביעה לא חילקו בזה וכמו"כ במנין ברכות הב' שנקבעו מנביאים ראשונים כדאיתא בגמרא יהושע תיקן ברכת (הזן) [הארץ] וכו' וצ"ע בכל זה וי"ל כמ"ש בק"ש שאין לו שיעור והכל מדאורייתא כמ"ש בשם המבי"ט כמו כן בברכת המזון רק הטוב ומטיב שלא נתקן משום בהמ"ז רק קבעו שם לכן הוי ברכה מדרבנן בלבד, ועיין בסימן קצ"א ובט"ז שם:

והנראה דלא אמרינן דפועלים יהיו פטורים ממצות דרבנן כמו הלל וכיו"ב רק פטרו בקיים הדאורייתא מהוספה מדרבנן בהדאורייתא כמו בבהמ"ז בהטוב והמטיב וברכה שלפניה כיון דיש שלאחריה אבל בברכת ק"ש דלפטור אותם לגמרי לא נאמר ולחלק בין לפניה ולאחריה לא נאמר בגמ' וכיון דברכות אין מעכבות ואינן על ק"ש כל ברכה היא בפ"ע ולא הוי הוספה לאחרות וא"כ כמ"ש לבטל מכולה אף הדרבנן לא אמרו בפועלים

ובזה נראה ליישב קושיות הלח"מ הנ"ל גם ברכה רביעית מבהמ"ז פטרו לגמרי ועדיף מלאומרה במלאכה אבל ברכות ק"ש שלא רצו לעקור לגמרי התירו בעוסקם במלאכה כמו בק"ש בפרשה שניה:

והנה דעת רבינו מדלא נאמר שאין אומרים הברכות ומסברה לחלק כמ"ש דהוי לעקור כל המצוה שלא מצינו כיו"ב וגם מדאיתא בפרשה ראשונה בטילין ובזה לא נאמר בטילין לכן אמר מזה דקורא הברכות ואין מבטלין המלאכה ובירושלמי לא אמרו שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך זה בשאפשר בלי ביטול כל הברכה כמו בהוספה כמ"ש דבשביל שיעשה דרך עראי לא הוסיפו אבל גם שלא לבטל כולה אף בדרך עראי יעשה:

הלכה ה

היה עוסק בת"ת וכו' היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמר עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות. ועי' בכ"מ ובלח"מ ובפר"ח בסימן ע' ס"ק ד' כתב מקורו מירושלמי פרק אין עומדין א"ר ירמיה פעם אחת הייתי מהלך אחר ר"ע ואחר ראב"ע הוי זמן ק"ש כמדומה שנתייאשו מלקרות אלא שעוסקין בצרכי ציבור וכו' עיי"ש, והנה בירושלמי ליתא האי אלא שעוסקין בצרכי וכו' אבל כן בתוספתא פ"א דברכות עיי"ש:

הלכה ו

היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק וכו' גומר ואח"כ קורא עיי"ש, ואם היה מתיירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק וקרא הרי זה משובח. ועיין בכ"מ ולח"מ וטו"ז ומג"א בסימן ע' בזה:

והנה יש להעיר דהנה עיין בשו"ע או"ח סי' רל"ה סעיף ב' אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית ועיין בסימן פ"ט בתפילה של שחרית בזה:

והנה במשנה שבת דף י' איתא לא ישב וכו' סמוך למנחה וכו' הנה נאמר קודם תפילה ולא קודם ק"ש וברמב"ם פ"ו מהל' תפילה כתב ג"כ מסמוך לתפילה ומסמוך לק"ש לא כתב אף דנכלל בלשונו לעיל וכן כאן אבל לא נדע מזה שצריך להרחיק סמוך שהוא כמ"ש ז"ל חצי שעה. ולכאורה במשנה נקטו תפילה ומכ"ש ק"ש דאורייתא ומדאיתא ואם התחילו אין מפסיקין ומפסיקין לק"ש וכו' אבל מהאי בלתי מוכח דמפרשינן בת"ת וכמ"ש ז"ל דמת"ת לק"ש יותר להפסיק משום דק"ש גם כן ד"ת אבל מזה דמחלקינן במס' סוכה דף ל"ח לענין הפסקה בין דאורייתא ודרבנן ואם כן למאן דס"ל ק"ש דאורייתא נדע סמוך בתפילה לכ"ש בק"ש:

אמנם יש לעיין דהנה בטעם הפסקה אף באיכא (שעות) [שהות] ביום נראה משום דלמא אתא לאמשוכי ויבטל התפילה, וכמ"ש רבינו ואם היה מתיירא שמא יעבור וכו',

והנה לכאורה בלא"ה בהגיע זמן התפילה וק"ש מטעם זריזות ושיהוי מצוה לא משהינן ועיין בפנ"י שהקשה דמה"ט דשיהוי מצוה וכו' נהי' מחויב להתפלל במנחה גדולה מיד ומאי מקשינן אילימא סמוך למנחה גדולה הא איכא שעות ביום טובא וכו', ותירץ דעיקר זמנו מהמובחר בזמן מנחה קטנה ועיין במג"א סי' רל"ג ס"ק ב' שכ"כ עיי"ש, וא"כ עכ"פ נאמר בהגיע זמן מנחה קטנה יהיה מחויב להתפלל מיד ואם נאמר דבתפילה דרבנן לא החמירו משום זריזות ושיהוי מצוה וכו' להפסיק משום זה אבל בק"ש דאורייתא י"ל לפ"ז צריך לפסוק משום זריזין וכו' דבפ"ק דפסחים ילפינן מקרא ועיין פסחים ס"ח מאברים ופדרים בשבת ונראה דהוי דאורייתא וא"כ ההפסק משום ק"ש יהיה לכאורה מדינא ולא משום סייג:

ולכאורה נגד דברינו זה במסכת ברכות דף ד' ע"ב דאיתא מפורש חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יבוא אדם מן השדה ואומר אלך וכו' ואוכל קמעה אישן קמעה וכו', וא"כ נראה דמשו"ה יקרא בתחילת זמנו משום סייג שלא יעבור בכולהו ולא משום זריזות. והנה י"ל דסוגיא שם קאי למאן דס"ל ק"ש דרבנן וכן בצל"ח שם עיי"ש אף לדעת הרבינו יונה בלא למד ק"ש דאורייתא הרי שם איתא אם רגיל לשנות שונה וכו' דהוי מיותר אבל למשמע מיניה בלמד מקודם דאז ק"ש דרבנן וא"כ אם נאמר במצוה מדרבנן לא שייך זריזות וכו' לא יקשה משם, והנה מצינו זריזות וכו' בבדיקת חמץ דהוי מדרבנן ע"ז י"ל כמ"ש הר"ן בלא ביטל הוי הבדיקה דאורייתא והבדיקה קודם הביטול וכן כתבו בשריפה מה"ט שיהיה קודם הביטול לקיים מ"ע דאורייתא אבל צ"ע להחליט בזה ולומר דמדרבנן לא שייך זריזין וכו':

ועיין בסימן תרנ"ב סעיף א' בנטילת לולב דאיתא ומ"מ זריזין מקדימין למצוה וכו' ובהל' מגילה תרכ"ג סעיף א' לא נאמר כן רק זמנה כל הלילה וכו' ובהל' חנוכה סימן תרע"ב שם עיקר זמנו אז בסוף שקיעת החמה ועיין במג"א סי' כ"ה ס"ק ב' דנראה אפילו בזמן מועט שייך זריזין ועיין יבמות מ"ה מלין אותו מיד משום שיהוי מצוה וכו' עיי"ש:

ועיין בתוספות סוכה ל"ח ע"א בד"ה מאי שהקשו בקדוש היום דהוי דאורייתא ואיתא בערבי פסחים דף ק' ע"א דאין מפסיקין ותירצו דיוכל לקדש ביום וגם לא שייך שכחה משום דעוסק בסעודת שבת עיי"ש, ולמ"ש עכ"פ זריזין מקדימין וכו' שייך עכ"פ ועיין בסימן רע"א סעיף א' ובמג"א שם, ועיין ברשב"א במסכת שבת כ"א ע"ב מצותה משתשקע שכתב משום זריזין וכו' הרי נראה דעתו אפילו בדרבנן אמרינן כן ויקשה בכל מה שכתבתי:

והנה מצינו חביבה מצוה בשעתה גם בדרבנן במסכת פסחים דף ק"ה ע"ב ועי' מל"מ

הל' מגילה פ"א הי"א ע"א ור"ה ל"ב ע"ב, והנה במקום אחר כתבתי דזריזין וכו' וחביבה מצוה בשעתה לאו אחת היא ועיין במג"א סימן כ"ה דחביבה וכו' בשהתחיל כבר במצוה לגמרה בלא הפסק וזריזין וכו' להתחילה ובפסחים ק' הנ"ל שם באפוקי יומא דחל עליו בעיקר זמנה הוי כבתוך המצוה ובארתי דברי ביותר בזה במקו"א עיי"ש, ומ"מ עכ"פ מטעם זריזין וכו' יקשה כנ"ל וביותר לרבינו דס"ל ק"ש דאורייתא ואפ"ה כתב דאין מפסיקין וכו' ועיין מ"ש בזה בפ"א מהל' מילה ה"ח עיי"ש:

והנראה בזה לומר דהנה מצותו כל היום אלא שזריזין וכו' וע"כ נראה דהוי ממצות זריזין אשר לא חייבה התורה רק מי שהוא זריז, נשכר שעשה מעשה המצוה ביותר כרצון התורה וכן נראה מלשון רש"י זריזותיה דאברהם וכו' עיי"ש והנה לקיים זריזות כבר כתב רבינו דמצותה בלילה אחרי יציאת הכוכבים וביום וכו' אלא מדבר במי שאינם מזריזים אינן מחוייבים לפסוק משום שמא ימשך ויבטל מצותו רק מי שמפסיק בשביל זה משובח אף דבלא"ה הוי זריז ונשכר מ"מ אף שאינו מזריזין ומפסיק מה"ט ג"כ משובח כגון בהתחיל באיסור וא"כ נראה משום זריזות אין מחייבין אותו להפסיק רק דלא הוי זריז אבל משום שמא יבטל המצוה יש מקום לומר שמחויב לפסוק ובזה מחלקינן במסכת סוכה בין דאורייתא ודרבנן בנטילת לולב דאורייתא לתפילה דרבנן:

ולמ"ש דאפי' במצוה דרבנן שייך זריזין מקדימין וכו' יש לפרש הסוגיא במס' שבת שם דמקשינן אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תיהוי תיובתא דריב"ל דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפילת המנחה אסור לאדם שיטעם כלום קודם שיתפלל תפילת המנחה, ועיין בתוס' שם בד"ה לימא משמע ליה דאפי' התחיל מפסיק מדאמר אסור לטעום עכ"ל, ולמ"ש י"ל דלכאורה אם נאמר הטעם הפסקה שמא ישכח התפילה וזה לא שייך בטעימה, אבל אם ההפסק מטעם זריזות וזה בהתחיל בהיתר דאז דנין משום זריזות ג"כ דהוי מזריזין ובהיתר התחיל וזה שייך גם בטעימה דמשום זריזות לא יקדים דבר קודם מעשה המצוה וא"כ דייקי מדס"ל אסור לטעום ועל כרחך משום זריזות ס"ל כן ולא משום חשש שכחה וא"כ ג"כ יפסיק מה"ט:

והנה י"ל ג"כ דאם מטעם שמא ישכח במצוה דאורייתא לא שכיח שכחה ועיין באו"ח בסי' ק"ח ובמג"א שם וביו"ד סי' רל"ב אם שכחה הוי אונס עיי"ש, ובלא שכיח לא שייך גזירה וכן דעת הרמב"ם בהל' תפילה מובא בשו"ע או"ח סי' פ"ט דמרחץ ובורסקי לא נאמר בשחרית משום דאין שכיח אז עיי"ש, וא"כ לפ"ז לא נדע האי דלא ישב סמוך הנאמר אי בתפילה דרבנן או בק"ש דאורייתא דבדרבנן שייך יותר שכחה מבדאורייתא אבל מטעם זריזות בדאורייתא יותר מדרבנן:

והנה דעת הר"ן בהתחיל בהיתר אינו מפסיק בדאורייתא עיי"ש ולא נראה כן דעת התוס' במס' סוכה דף ל"ח עיי"ש ולמ"ש בהתחיל בהיתר לדון מטעם זריזות א"כ בדאורייתא ודאי שייך להפסיק ואפי' בדרבנן, ועי' בתוס' במס' שבת בד"ה ואם התחילו וכו' שהוכיחו דאפי' התחילו באיסור אין מפסיקין לתפילה מדלא משני במס' סוכה דף ל"ח דמיירי בהתחיל באיסור עיי"ש, ולכאורה י"ל בהתחיל באיסור הרי נראה ששכח כבר ועיין ברש"י סוכה שכתב אם שכח וכו' עכ"ל וא"כ הרי שכח הזריזות וא"כ כיון שאינו מזריזין דהוי מצוה בפ"ע חובת הזריזין שאינו מהם ורק לדון משום שמא ישכח גוף המצוה, וי"ל משו"ה כתב רש"י ששכח וא"כ י"ל דשייך ג"כ זריזות רק ששכח אבל י"ל דמיירי בלא שכח וא"כ בלתי מוכח דאין מפסיקין דלא מצי לשנוי בהתחיל בהתר דאז ודאי צריך להפסיק משום זריזות דלמ"ש התחיל בהתר גרע מטעם זריזות רק מטעם שכחה שייך לחלק בזה להיפוך:

ועי' מ"ש בדעת רבינו דמיירי בהתחיל בהתר עיי"ש ולמ"ש בהתר שייך זריזות ויש להפסיק מה"ט, ועי' בה"ז שכתב מטעם לקרות עם הנץ החמה יעלה וכו' וכמ"ש בפי' המשנה לקיים דברי הזריזין עיי"ש, ובהלכה זאת אינו מדבר בהזריז:

הלכה ז

מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות קודם שתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא וכו'. הנה במשנה אי' אם יוכל לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה וכו' ורבינו כתב לעלות וכו' ולא כתב ויקרא עד אחר ויתכסה, ומפרש גומרה עם הנץ פי' שהיה קורא קודם הנץ החמה כמ"ש בפ"א הי"א למה שינה מלשון המשנה המורה ע"ז שיקרא קודם הנץ החמה, ועיין בלח"מ שהקשה לר"ח שמפרש שקורא עם הנץ החמה דלשון המשנה מורה שקורא קודם הנץ החמה עיי"ש ולדעת ר"ח צריך לפרש דקודם הנץ קאי על לעלות ולהתכסות וביותר יקשה למה שינה רבינו לשון המשנה שמורה כדעתו ואפשר לומר שכיון בזה למ"ש בריי"ף בפ"ק דברכות אלא מיהו לית כל אינש יכול לכווני ולמיעבד כי האי מלתא אפ"ה מצוה למקרי קודם הנץ החמה מעט כדי שלא יתפלל אלא אחר הנץ החמה שנמצא שמתפלל עם היום ואע"פ שאין מתפלל עם הנץ החמה דוקא עכ"ל, וי"ל משו"ה שינה לשון המשנה להורות דגם אין הזמן לקרות רק עם הנץ החמה מעט קודם שהתפילה עם היום ג"כ יעלה, אלא דא"כ נפיק קולא לענין יתכסה דיהיה לפ"ז באין זמן אף לזה יתכסה אף שאינו מקיים כהלכתא דותיקין, ועי' בלח"מ שפי' לגמור עם הברכות ובכ"מ בשם הרשב"א להוכיח דברכות נאמרו אח"ז שאינן על ק"ש שאין אומרין

אקב"ו עיי"ש, והנה בהלכה זאת כתב להעושים מהמובחר כותיקין ובהלכה הקודמת למה שמחויב אף לשאין זריזין כמ"ש לעיל:

הלכה ח

הקורא ק"ש לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו וכו' כדי שלא תהיה קריאת עראי ואם עשה כן אע"פ שיצא יד"ח הרי זה מגונה וכו'. עיין במג"א סי' ס"ג ס"ק ט' שכתב משמע קצת ביומא י"ט דאפי' לצורך מצוה אסור לרמוז ועי' סעיף ז' עכ"ל, וכונתו מהאי דאיתא דרב רמז על שאמר ר' זכריה בן קפיטול והראה לו קביטול עיי"ש, וענין מצוה בזה כדאי' במס' חולין דף י"ח ע"ב אנא מרב יהודה גמירנא דאפי' ספיקי דגברא גריס ספק משמיה דשמואל ספק משמיה דרב, ובאדר"נ פכ"ד יכול אדם ללמוד תורה בעשרים שנה ולשכח בשתי שנים כיצד ישב וכו' י"ב חדשים ולא חזר לאחוריו נמצא מחליף חכמים זה בזה עיי"ש שבראשונה אמר אומר על טמא טהור בששה חדשים עיי"ש שנראה שזה גורם ביותר לתלות בגברא רבה דבריו, ומכ"ז דדקדוק בשמות החכמים דבר גדול היה להם וגם בכלל האומר דבר בשם אומרו וא"כ הוי בגדר מצוה, ומ"ש ועי' בסעיף ז' כונתו מדאסרו לפועלין לעסוק במלאכה שלא יהיה כעראי דהוי ממצותם לעשות מלאכתם כראוי והתירו מה"ט בפרשה שניה נראה דאפי' למצוה אין לרמוז, ומסתמא רב לא היה מרמז אם לא למצוה, והנה דמחלקינן שם בין פרשה ראשונה ושניה נראה לדבר שאינו מצוה אף לפרשה שניה לא, ורבינו סתם דבריו ואינו מחלק בין פרשה ראשונה לשניה הנה כמ"ש בדבר רשות בפרשה שניה י"ל ג"כ אסור וכן מסתברא, רק בזה היה לפרש דלדבר מצוה מותר בפרשה שניה ועי' בלח"מ שכתב כיון דהטעם שלא ישוניה כעראי וה"ט באומנין לעיל דמחלק בין פרשה שניה וראשונה לא צריך לפרשו כאן עיי"ש, וכמ"ש בכונת המג"א דאומנין בגדר דבר מצוה וא"כ י"ל ג"כ רק לדבר מצוה אבל לדבר רשות לא דגם באומנין רק משום ביטול מלאכה התירו אבל ברשות אין לחלק בין ראשונה לשניה כן נראה לענ"ד:

ועי' בירושלמי ברכות פ"ב מ"א באמצע שואל וכו' עד כדון באמצע הפרשה, ואפי' באמצע הפסוק ר' ירמיה מרמז ר' יונה משתעי ר' חונה ר' יוסף ודברת בם מכן שיש לך רשות לדבר בם ועי' בירושלמי להלן מ"ה עיי"ש, הנה נראה דאף משום מצוה לא ירמוז ובשאילות שלום בלבד שחילקו בין לכבוד ויראה:

הלכה יא

הקורא למפרע לא יצא בד"א בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אע"פ שאינו רשאי אני אומר שיצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה. ועי' בראש ורבינו יונה

דמפני מה קדמה שאמר ר' יהושע בן קרחה רק לכתחילה עיי"ש והוי ככל התדיר ומוקדש דקודם ואם לא הקדים מהני, אמנם במס' מגילה י"ז ע"א הלשון תנא וכן בהלל וכן בק"ש עיי"ש, ועי' בירושלמי שם ובמס' ברכות בפ"ב שמפרש למה בהלל אינו יוצא בלמפרע כי סדר פרשיות נאמרו מתחילה משלעבר ואח"ז לעתיד עיי"ש וא"כ נראה בהלל אף בהקדים הפרשיות אינו יוצא ולדעת רבינו האי וכן לק"ש אין דומה ממש ונראה משום דנלמד מוהיו בהויתם וזה לא שייך בק"ש כמ"ש שאין סמוכים בתורה ולא שייך ע"ז בהויתם משא"כ בהלל ומגילה וגם מהדברים וכו' וא"כ כונת הרמב"ם דמצד והיו לא שייך בזה משום כמ"ש שאין סמוכין מהתורה רק משום שיקבל מלכות שמים תחילה מה"ט לא שייך לומר שאינו יוצא, וביותר אם נאמר דרק פרשה הראשונה דאורייתא לא שייך לומר שאינו יוצא דהוי תרי דרבנן, ומצאתי בפר"ח סי' ס"ד שפי' כמו כן משום שאינה סמוכה בתורה וכו' כמ"ש ומביא ראיה מהיה קורא בתורה והגיע זמן ק"ש וכו' דמסתמא קורא כמ"ש בתורה שלא כסדרן של החכמים:

קרא פסוק וחזר וקראו פעם שניה הרי זה מגונה קרא מלה אחת וכפלה כגון שקרא שמע שמע משתקין אותו. ועי' בלח"מ שכתב דלפי' רש"י אתי שפיר לישנא דגמ' לא קשיא וכו' ועי' בתוס' במס' ברכות דף ל"ד ע"א בד"ה אמר פסוקא ובמהרש"א שם ובס' שנות אליהו שכתב דקושית הגמ' דילמא מעיקרא לא כיון לבו לא שייך בכפל מלה מלה דאם לא כיון במלה הראשונה היה לכוין בהשניה עיי"ש, וכל זה שייך בכופל כל הפסוק מלה במלה או שתי מלות לכל הפחות אבל בכופל שמע שמע בלבד לא שייך לומר כן ובגמ' סתמא אי' ויש ליישב בזה לדעת ר"ח ורבינו, ועיין בכ"מ בשם הר"מ דאם לא כיון יכפיל אף דהוי מגונה עיי"ש, ובירושלמי מחלקינן בין בציבור ליחיד ונראה דאפי' בכיון כדאי' שתחנונים הוא לו, וא"כ בציבור בלחש רשאי רק עבור כי שמע בקול משו"ה משתקין וזה נראה דודאי עדיף לקרוא עוד הפעם בלחש משלא לכוין וא"כ מ"ש הר"מ דלא לחוש למגונה בלא כיון הרי אפשר בלחש ולקרוא בקול בודאי נראה דמשו"ה לא יעשה במגונה, ולמ"ש לעיל בפ"א ה"ד טעם גדול יש בקריאת שמע בקול יש להבין דברי הר"מ בכ"מ כי בזה אנו מצרפים שמע עם ואהבת כמ"ש לעיל, ועי' בטו"ז בסי' ס"א ס"ק ג' שכתב דגם בלא כיון יקרא רק בלחש ועי' בטו"ז סי' ס"ג ס"ק ג' ובמג"א שם ס"ק ו':

הלכה יב

קראה סירוגין יצא אפי' שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמור את כולה יצא והוא שיקרא על הסדר. עי' בפר"ח סי' ס"ה ס"ק א' בזה ואיתא בהגהות מיימוני שאין לחלק בין הפסק בשיהה לדיבור עיי"ש, והנה בלתי מסתבר באומר מלה אחת ומדבר ומפסיק אף בשיהה

זמן מרובה שלא יחזור לראש ונראה רק בפסוקים אמרינן כן וא"כ יש לעיין בין אם כל הפסוק דאורייתא או פסוק הראשון בלבד דקיים הדאורייתא כהלכתו בפ"ע, ובמס' ברכות כ"ד ע"ב ר' אבהו הוי קאזיל בתריה דר' יוחנן והוה קרי ק"ש כי מטי למבואות המטונפות אשתיק וכו' ומשם נלמד שאין חוזר לראש והנה עי' בדף י"ג עד על לבבך בעמידה וא"כ ר"י שהיה מהלך ובא במבואות המטונפות על כרחך כבר קרא ק"ש עד על לבבך ויצא ידי דאורייתא לדעת הסוברים פסוק הראשון מדאורייתא ועי' בפר"ח ס"ז דדעת רבינו דשתי פרשיות דאורייתא, ועי' בס' שאגת אריה סי' ב', והנה מ"ש והוא שיקרא על הסדר ודעת רבינו בהי"א בהקדים פרשה לפרשה יצא ע"כ פי' על הסדר בפסוקים ומיירי ע"כ בתוך הפרשה ע"כ, ועי' בירושלמי פ"ב דברכות דשם איתא דר' יוסי אמר לא יצא בכדי כולה עיי"ש:

קראה מתנמנם והוא מי שאינו ער ולא נרדם בשינה יצא ובלבד שיהיה ער בפסוק ראשון. בירושלמי פ"ב דברכות ה"א, ר' אלעזר סליק לבקרא לר"ש בר אבא א"ל בגין דאנא תשיש ואנא קרא ק"ש ומתנמנם נפיק אנא ידי חובתי אמר לו אין עיי"ש דאפי' בלא תשיש כוחו יצא:

הלכה יג

ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה אבל אם ידע שקרא ונסתפק אם בירך לפניה ולאחריה או לא בירך אינו חוזר ומברך וכו'. עיין בצל"ח דף כ"א שהוכיח מדאמרינן בספק דרבנן אינו חוזר אף דהוי נגד חזקת חיוב דלא אמרינן בדרבנן נגד חזקה לחומרא רק במאי שיש לו עיקר מדאורייתא עיי"ש:

ועי' בענין חזקת חיוב במצוה בס' שערי תורה ח"ב כלל א' פרט ד' לאאמ"ו הגאון ז"ל עיי"ש, והנה לכאורה בלעדי חזקת חיוב יש חזקה קמייתא שלא עשה המעשה ונראה נפק"מ למ"ש אאמ"ו הגאון ז"ל בעשה המצוה ומסופק אם עשה אותה כהלכתה דשייך לומר דאתרעי חזקה קמייתא אבל משום חזקת חיוב כמ"ש אאמ"ו הגאון ז"ל שם בשם ס' מוצל מאש אפי' בכה"ג לחומרא ועיין בירושלמי ריש ברכות הבאתיו לעיל בפ"א מהל' ק"ש ה"א ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש נשמענא מהדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמרת צריך לקרות הדא אמרת ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש צריך לקרות עכ"ל, והנה בקורא קודם לכן בביה"ש דלא הוי ספק במעשה ולא שייך אוקמי אחזקת שלא קרא דהרי קרא ולא הוי רק משום חזקת חיוב ונראה דמשום חזקת חיוב אפילו בקרא וספק כהלכתו חוזר וקורא, והנה לכאורה י"ל בביה"ש הוי בחזקת יום ועיין במג"א סימן שמ"ב וחזקת יום לא אתרעי ע"י הקריאה

דחזקה דאתרעי שייך אם נדון אם עשה המעשה כהלכתו כיון דעכ"פ נעשה מעשה אתרעי החזקה משא"כ לענין חזקת יום לא שייך אתרעי ע"י המעשה דקריאה שלא נפחת ונגרע ממנה ואין שייכות לה עמה:

חוזר וקורא ומברך וכו'. ועי' בכ"מ בשם הרשב"א ובהל' מילה פ"ג ה"ו ובכ"מ בשם תשובת חכמי לוניל עיי"ש ובהל' מגילה וחנוכה פ"ג הל' ה' ובכ"מ ולח"מ שם ומה שאכתוב בס"ד שם בזה:

הלכה יד

טעה וכו' ואם נסתפק לו אחר שקרא למען ירבו ימיכם אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך. עיין בטו"ז יו"ד סימן ס"ט ס"ק כ"ד ובשו"ע או"ח סי' ת"ט ס"ק ו' וסימן תכ"ב ס"ק א' שכתב דהוי בגדר רוב ודן מזה לענין מליחה ועירוב בכה"ג עיי"ש:

הלכה טז

היה קורא באמצע הפרשה אינו פוסק ומתחיל לשאול אלא בשלום מי שהוא מתיירא ממנו כגון מלך או אנס וכיו"ב אבל מי שהוא חייב בכבודו כגון אביו ורבו אם נתן לו שלום תחילה פוסק ומשיב לו שלום. ועיין בכ"מ בשם הרא"ש שפי' מפני היראה הוא אביו ואמו דשואל ומפני כבוד אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום עיי"ש:

הנה רבינו כתב במפני הכבוד במי שחייב בכבודו, וי"ל משום כבוד התורה וכבוד אביו והנה החילוק בין משיב ושואל י"ל דלשאול י"ל מסתמא מוחלין על כבודם מפני כבוד השמים דנראה דמיירי אף ביודעין שקורא ק"ש אבל במשיב א"כ נראה שאין מוחלין דלמה שאלו בשלומו שהרי המה אינם מצווים וחייבים בכבודו ולכן פי' מפני יראה מי שמתיירא אנס ומלך וכמו שפי' בכ"מ היכא דלא הוי פקוח נפש עיי"ש דמשום כבוד נאמר דמסתמא מחלו, והנה בזה אם נאמר בכה"ג דמסתמא מחלו לא שייך כבוד התורה ואביו ויש לעיין עי' בטו"ז א"ח סימן נ"ג סקי"ב ובספר מוצל מאש סימן י"א בכבוד ציבור אם יכולין למחול ועיין במסכת יומא בפ' בא לו בעשור לחודש קורא בעל פה ולמה לא נאמר מסתמא מחלי שלא לעבור איסורא לקרות הכתב בע"פ וצ"ע ועיין בחי' הר"ן במסכת סנהדרין דף י"ט שכתב כמו"כ במלך בחליצה לא מהני מחילתו ושאני באגריפס ששבחו רבנן זה שהוא בעצמו עשה נגד כבודו עיי"ש ובמ"א במסכת שבועות בענין עשה דכבוד התורה כתבתי בזה בענין עמידת ת"ח בדין, ועכ"פ בדעת הרמב"ם י"ל דס"ל דאמרינן מסתמא מוחל ומחילתו מהני ובין הפרשיות דשואל לכתחילה ומשיב לכל שם שאינו שואל לכל אדם כמו שאינו רשאי לרמוז וי"ב שלא יחשבו לעראי דהוי כן בשואל לכל אדם:

ועיין ברשב"א מובא במג"א סימן ס"ו ס"ק ב' דמותר לכתחילה לשאול הקורא אע"פ שיודע שיצטרך להשיבו עיי"ש ולמ"ש בדעת רבינו אינו כן ועיין במג"א שם ס"ק א' דאם נדע שאינו מקפיד א"צ לשאול בשלומו וזה מסכים למ"ש לעיל:

פרק ג

הלכה א

הקורא את שמע רוחץ ידיו במים קודם שיקרא הגיע זמן קריאתה ולא מצא מים קודם שיקרא לא יאחר קריאתה וילך לבקש מים אולם מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקורה וכיו"ב וקורא. כבר העיר בצדק בספר מעשה רוקח דבגמרא אי' א"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו מלכות שמים יפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל וכו' ורבינו לא כתב רק קורא ק"ש ולא יפנה וכו' ונראה דעל ק"ש בלבד ליטול ידיו גם בלא נפנה ויפנה קאי לדעתי על תפילה, ועיין בפ"ד מהלכות ברכות ובכ"מ דצריך לברך על נטילת ידים בק"ש ונראה בהסח הדעת בלבד ומשו"ה כמ"ש בספר הנ"ל לייט וכו' משום דלא הוי בידים מזוהמות עיי"ש:

ונראה דהנה בגמרא איתא מקרא ארחץ בנקיון כפי ואסובבה מזבחך ד' ומשו"ה א"ר יוחנן מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, ועיין ברבינו יונה בתפילין שבראש משעבד נשמתו וביד גופו ובמזוזה ממונו וזה מלכות שמים שלימה עיי"ש אבל ענין הנט"י לזה לא פירש, ונראה דבמסכת ברכות דף נ"ג ע"ב ר' זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות לברכה א"ר נחמן בר יצחק אנא וכו' במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים האחרונים וכו' עיי"ש והנה מים הראשונים משום סרך תרומה ואחרונים משום סכנה ועיין בתר"י שם שעמד ע"ז ובתוספות ונראה כמו מצות דאורייתא וכן דרבנן כמה טעמים לדבר אחד, והנה קידוש ידים בעבודה לכהן העובד במקדש לקדש ידיו ורגליו כלי עשיה כל פעלי בני אדם ע"י הידים וע"י התנועה ממקום למקום ע"י הרגלים וכהן אשר יקדש לה' כל מעשיו לכן יקדש את ידיו ורגליו במים ככל הקרוב לשם ה' לגבוה יהיה טהור וקדוש ופירוש הרמותי את ידי וכו' שאמר אברהם ע"ה שאמר כי הרים את ידיו מפועלי חול להיות מורם לשם ה' כמ"ש במדרש שעשאן תרומה הכונה כי שם תרומה על כי הדבר אשר ראשית יעודו לאכל לשובע נפשו והוא הקדישו לה' מרים אותו במעלתו וכן אברהם אבינו ע"ה הרים ידיו דכל אשר יעשה בידיו יהיה קדוש לה' לכן אמר אם אקח וכו' כי מעשיו במלחמה היה לכבוד ה' וארז"ל ירחץ אדם פניו ידיו ורגליו לכבוד קונהו שבת נ"ט שנאמר כל פעל

ה' למענהו ועיין בכ"מ פ"ד מהל' ברכות עיי"ש וקודם אכילה לא יאכל כבהמה לשובע נפשו כמ"ש ברמב"ם בפ"ח מפירקין שכל הנאת הגוף יהיו מכונים לה' לשמור גופו למען ירבה בכוחו לעבודת ה' כי כל כוחות הגוף יהיו משועבדים לו יתעלה וביותר מזה קודם הברכה ולכן אמר כשם וכו' לעבודה כן לברכה וביותר מכל זה יקדש ידיו ככהן העובד בעת כי קורא ק"ש ומקבל על עצמו מלכות שמים אשר נכלל בזה לשעבד כל כוחות גופו ונפשו לה' שהוא מענין הקרבן שזה כונתו כאלו הקריבו גופו ונפשו כמ"ש ז"ל ולכן קודם ק"ש ירחץ ידיו אשר בזה יראה כי ברצונו להרים ידיו לה' כמ"ש מאברהם אע"ה שאמר הרמותי וכו' וע"ז נאמר מקרא ארחץ וכו' ואסובבה מזבחך וכו' ומעלה אני עליו כאלו הקריב וכו' בזה שרוחץ קודם ק"ש בזה שהקדיש פועל ידיו עם זה מראה כונתו שלימה מענין קרבן מהוראה אחת וזה המלכות שמים שלימה כי הכל יהיה למענהו, וע"ז נאמר והתקדשתם וכו' כקודש אשר לפני ה' כן המקדש ידיו טרם אכלו על כונה זאת להרים ולהקדיש מזונו והנאת עולמו פה על הארץ הודה ויפיה והעלז בה הכל לה' הן זה דרך קדוש הוא ואם לפני האכילה ככה כמה יש לקדש ידיו לפני ק"ש שיהיה מלכות שמים שלימה ולכן מובן דעת רבינו שעזב יפנה וכו' למען להורות לא משום שמא ידיו מזוהמים יברך רק משום הסח הדעת כמו בעבודה במקדש כי הקידוש ידים מעין הקרבן ועבודתו ומענין מלכות שמים שלימה היא לכן יהיה קודם ק"ש ובעבור ק"ש בלבד ג"כ ובמקו"א כתבתי כי האומרים שאו ידיכם קודש וכו' בנט"י לאכילה על הוראה זאת:

הלכה ב

אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא וכו' ולא בבית הקברות וכו' וכל מי שקורא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא. ובראב"ד השיג ע"ז למה בבית הקברות לא יהיה יוצא ועי' בכ"מ ולח"מ ובפר"ח סימן ע"א בזה, והנה חשבתי לומר כמו דאמרינן במס' ברכות דף י"ח משום לועג לרש דזה לא שייך רק באם עשה מצוה שיוצא בה הוי כמ"ש ברש"י לועג על שהם אינן מקיימין אבל אם אינו יוצא לא הוי לועג בזה ומצאתי כן בספר ישועות יעקב בסי' ע"א אבל מדאיתא במסכת ברכות ג' ע"ב אין אומרין בפני מת וכו' לא שנו אלא ד"ת וכו' ובתוספות שם בד"ה אין בשם הרי"ף ורב האי גאון דוקא בד"ת עיי"ש וא"כ אף בלא יצא ידי ק"ש מ"מ הוי דברי תורה והוי עוד לועג לרש והנראה דכיון דטעמא דלועג לרש חרף עושהו, א"כ הוי נגד כבוד ה' בזה כמ"ש לעיל וא"כ בקבלת מלכות שמים אשר ישעבד הכל לכבוד ה' אם בעת הזאת יעשה נגד כבוד קונהו מסתברא שאין מלכות שמים שלימה ולא יצא ואפי' מאן דפליג בבה"כ י"ל דמודה בזה ושם נאמר דהוי תועבה עיין ברכות כ"ב ע"ב ובתוספות שם:

הלכה ג

בהכ"ס החדש שהוכן ועדין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש לנגדו ולא בתוכו וכו'. ובראב"ד דדעת הרי"ף בבעיא דלא איפשטא אם יש זימון לבה"כ לקולא עיי"ש וברא"ש לקולא דהוי ספק דרבנן ולכאורה יש להבין בגמרא כ"ו ע"א א"כ מאי מקשינן והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו' דהרי מה"ט דמבעיא לרבינא ולא איפשטא לכן הקיל רב חסדא משום ספיקא דרבנן, ועיין בהגהות מיימוני פ"ב הט"ז מהל' חמץ ומצה דבספיקא דדינא אף בדרבנן לחומרא עיי"ש ועיין במסכת ברכות בכל המקיל בארץ הלכה כמותו בחו"ל דהוי ספיקא דדינא וגם בדעביד כמר עביד וכו' אבל בדעביד וכו' כבר כתבתי לעיל שאינו מטעם ספיקא:

ולא כן דעת הרמב"ם שפסק גם בהל' חמץ ומצה לקולא בתיקו וצ"ל בזה כמ"ש בכ"מ ובלח"מ וי"ל ג"כ דרבינו ס"ל דהוי ספיקא דאורייתא אף דקיי"ל בעלמא הזמנה לאו מלתא מ"מ כמ"ש בראב"ד משום בזיון הוי ג"כ דאורייתא דכל עיקרו דבה"כ הוי משום בזיון ונראה דאסור מדאורייתא ומשום הכי מספיקא לחומרא ועם כל זה כתב "היו שני בתים זימן אחד מהם לבה"כ ואמר על השני וזה הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לא לפיכך אין קורין בו לכתחילה ואם קרא יצא וכו'" י"ל דשם שייך לומר לאוקמיה אחזקתו דקמייתא שלא היה מוזמן לבה"כ משא"כ ביש הזמנה וכו' דלא שייך חזקה ולכן בדין זה אין קורין ובספק אם הזמין רק לכתחילה לא ובדיעבד יצא, אמנם למה נאמר לכתחילה לא יש לעיין, והנה כמ"ש לעיל בפ"א ה"ט דבספק אף במצוה דרבנן אין לעשותו בדרך הספק עיי"ש אבל א"כ בידע ספיקו אף בדיעבד אינו יוצא ולא נראה לפרש דמיירי כאן בלא ידע בשעת קריאתו מספיקא והיה נראה דדעת רבינו אין כמ"ש שם בדעת ר' פלטיו גאון ז"ל וס"ל דלכתחילה כמו בכל איסור דרבנן שאין להכניס א"ע לכתחילה כ"כ במצוה אבל בדיעבד יצא וצ"ע ואתי שפיר בזה מה שהקשיתי מאי מקשינן והא מיבעיא וכו' דילמא מה"ט לקולא דהוי ספיקא דרבנן לדעת הראב"ד ורא"ש וי"ל דגם הם ז"ל ס"ל דעכ"פ לכתחילה אין להכניס לספק דרבנן ורב חסדא אומר עומד וכו' ונראה אף לכתחילה ומקשינן כיון דמיבעי וכו' לא הוי להתיר לכתחילה ועיין מ"ש בהלכה ט"ו להלן בס"ד:

הלכה ה

דברים של חול וכו' אבל שמות המיוחדים והם שמות שאינן נמחקין אסור להזכירן בבה"כ וכו'. ועיין בכ"מ ולח"מ למה לא כתב משלום דאיתא במסכת שבת דף י' ע"ב שאין רשאי לאמרו בבה"כ ומרחץ עיי"ש ובפר"ח סי' פ"ה ס"ק ב' בזה ובפי' ר' דוד עראמה

ז"ל כתב שהוא בכלל שאין נמחקין כמ"ש בפ"ה מיסודי התורה שכל שלמה וכו' קודש דפי' מי שהשלום שלו וא"כ שם קדוש הוא וסיים שהוא דוחק:

והנראה לומר דהנה שם איתא אין שאילת שלום ואין שם מקרא וכו' מסייע לרב המנונא דאמר אסור לאדם שיתן שלום וכו' משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור למימר בבה"כ דכתיב האל הנאמן וכ"ת ה"נ וכו' התם שם גופא לא מקרי הכי דמתרגמינן אלקא מהימנא הכא ה' גופא מקרי שלום דכתיב ויקרא וכו' עיי"ש, ובתוספות בד"ה מתרגמינן דגם בשלום מתרגמין דעביד ליה שלום וכו' עיי"ש:

והנראה לענ"ד דלאו בשם שלום בלבד נאמר בגמ' רק בשאילת שלום, דאל"כ למה נקטו שלום יותר מחנון וכיו"ב וכי לא שייך שלום אשר לא נאמר על ה' ואינו מיוחד לה' כמו חנון וכיו"ב ורק שאילת שלום לומר שלום עליך שהכונה בזה ה' יהיה עמו שהוא אדון השלום ובמשנה ברכות נ"ד ע"א שיהיה אדם שואל לחבירו בשם ה' וכו' יברכך ה' ה' עמך גבור החיל וכו' ועי' ברש"י שכתב שאינו זלזול לכבוד ה' בזה עיי"ש, ובלתי מובן עוד והתקינו וכו' למה התקינו כן ונראה שתיקנו למען יהיה שם שמים שגור בפינו ונזכיר טוב כי הברכה מה' בלבדו, ולכן נראה ששלום עליך הכונה ג"כ ה' שנקרא שלום אדון השלום ובמדרש מלך שהשלום שלו, וא"כ שאילת שלום בכלל ברכה ותפילה לה' לכן סמכו למקרא ותפילה וכו' שאינה בבית המרחץ ובה"כ, ולפ"ז הדיבור שלום בלבד בלי שאלת שלום לא כיונו דהוי כמו רחום וכו' אלא דקושית הגמ' בהמנותא וכו' אלקא מהימנא הכא הוא גופא מיקרי שלום שנא' ויקרא וכו' אשר ג"כ היא בגדר ברכה ותפילה, וכן בכל מקום שנאמר דרך ברכה ותפילה דהוי כונתו לשם ה', ועי' בסי' ע"א בטו"ז ומג"א מי ששמו שלום אם מותר להזכירו בבה"כ עיי"ש ולמ"ש לדעת הרמב"ם י"ל דוקא שאלת שלום בלבד בכלל האיסור והאי דלא הזכיר שאין שאלת שלום בבה"כ נראה דהוי בכלל מ"ש בהל' ד' "ולא ק"ש בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקדש אסור לאמרו בבה"כ וכו'" עיי"ש שנראה דהוי שאלת שלום בכלל זה וממעלת שאלת שלום שמצינו מקום להפסיק בק"ש וכיו"ב, ולשון שאלת שלום יש לפרש כמו שאלה בברכת השנים לשון תפילה וברכה, ולשון שלום עליך ולא אליך נראה כמ"ש:

הלכה טו

היה קורא ק"ש בבית ונסתפק לו אם יש שם צואה או מימי רגלים או אין שם הרי זה מותר לקרות, היה קורא באשפה ונסתפק לו אם יש שם צואה או אין שם לא יקרא עד שיבדוק שחזקת האשפה שהוא מקום הטינופת אבל ספק מי רגלים אפי' באשפה מותר לקרות. ומגמ' ברכות כ"ה ע"א, ומשום דהוי ספק דרבנן במי רגלים דמהתורה נגד

העמוד בלבד ובספק לא גזרו עיי"ש:

והנה נראה באשפה לא הוי ספק השקול וכמ"ש דחזקה שיש בו צואה וכיו"ב בשו"ע או"ח סי' ע"ו סעיף ז' וא"כ במי רגלים דעל כרחך ג"כ מצוי דאל"כ אף באשפה לא נחמיר מספק וצ"ע למה במצוי להקל בדרבנן דנראה רק בספק השקול להתיר אף בדרבנן ומצוי נראה דהוי בגדר רוב ועי' בתוס' כתובות דף ט' בסוגיא דפתח פתוח בענין רוב שאינו גמור עיי"ש ולכאורה באשפה אפי' בספק ספיקא דאורייתא לחומרא בצואה ונראה דלשון חזקה לאו דוקא דבספק ג"כ אסור, אבל זה לא נראה לומר דמי רגלים לא הוי חזקה שם וראיתי בס' מעשה רוקח שעמד ע"ז למה לי חזקה וכתב למען נבין כי בבית נהפוך חזקה שאין בו דספק אסור עיי"ש, אבל למה באשפה לענין מי רגלים נקל כיון דהוי חזקה, ואם ג"כ נאמר כמ"ש דחזקה לאו דוקא רק מצוי למה נקל במצוי בדרבנן גם כמ"ש לעיל ה"ג דנראה דעת רבינו בספק דרבנן אין רשאי לכתחילה וכאן מתיר אף לכתחילה כנראה בגמ' ג"כ, ונראה לחלק בזה דהנה אי' בגמ' וכי גזרו רבנן בודאי בספיקו לא גזרו וכו' עיי"ש, דהוי לשון מיותר ונראה דבזה יש לחלק דזה שאין להכניס א"ע לספק כגון בספק אם הזמין משום דעל הזמנה הוי איסור משום בזיון לראב"ד מדרבנן וכמ"ש לעיל י"ל לרבינו מדאורייתא אבל מאי דאסור רק משום גזירה לא שייך לחלק משום לכתחילה גם לכתחילה מותר משום דלא גזרו כלל משא"כ משום איסור עצמו לחוש אין להכניס א"ע לכתחילה לכן אמרו וכי גזרו וכו' ומובן במ"ש ונראה מזה דאף במצוי לא גזרו רק קרוב ממש וצ"ע:

פרק ד

הלכה א

נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש, ומלמדין את הקטנים לקרותה בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי לחנכן במצות. ובב"י באו"ח סי' ע' בשם האוהל מועד אף דנשים ועבדים פטורים מק"ש מ"מ בקבלת מלכות שמים חייבין ועליהם לקרות פ' ראשון ועיין בב"ח שכתב שנלמד מגמ' שם מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים ופי' דמחויבין בפסוק ראשון ליתחייבו נמי בג' פרשיות קמ"ל ומזה נשמע דאע"פ דפטורין מק"ש משני פרשיות מ"מ בקבלת מלכות שמים בפרשה הראשונה מחויבים עיי"ש:

והנה לכאורה מאן דס"ל ק"ש דרבנן ואפ"ה בקבלת מלכות שמים ודאי ממ"ע דליחדו ולאהבו וליראו ממנו כמ"ש במנין המצות ודאי הוי, אלא בקבלה בלב די ובק"ש הוי מדרבנן וכן נוכל לומר בנשים ועבדים דודאי מחויבין בקבלת מלכות שמים אבל שיהיה

בק"ש ובזמן מיוחד לזה לא נאמר להם ובגמ' אמרינן דמ"ד כיון דעכ"פ במ"ע זאת מחויבים יהיה החיוב בדרך שמחויבים האנשים דשאני משאר מ"ע שהזמן גרמא שאינן כלל בהחיוב קמ"ל דפטורין אף מק"ש בפסוק הראשון ג"כ וקבלת מלכות שמים יהיה בלב או בפה בלעדי ק"ש:

וראיתי בפר"ח שם שכתב דמגמ' נראה דפטורין לגמרי וגם מירושלמי דאיתא דעבדים פטורין שנא' שמע וכו' אחד מי שאין לו אדון אחר אלא הקב"ה יצא זה וכו' עיי"ש, וגם על נשים בירושלמי מולמדתם את בניכם וכו' עיי"ש, והנה בעבד לה לה וכו' כדמקשינן במס' חגיגה, ונראה דלכאורה זה מי שאין לו אדון וכו' בלתי מובן וכיו"ב במס' חגיגה דף ד' ע"א עיי"ש, ונראה כונת הגמ' בזה כי בכלל ה' אלוקינו ה' אחד כי הוא בלבד האדון האמיתי כמ"ש רז"ל עד אברהם אבינו ע"ה לא היה מי שקראו אדון במס' ברכות בפ"ק ולו בלבד אנחנו עבדים ולא עבדים לעבדים כדאי' בגמ' בכמה דוכתי ועבדות לא נאמר לישראל ונאסר לו רק לה' בלבדו אנחנו עבדים ועל כי העבד כנעני משועבד לאדונו לכן לא יוכל לומר שמע וכו' על דרך האמת ולא הוי מלכות שמים שלימה וכן בעולי רגל שנאמר לפני האדון וכו' להורות כי בלבבינו ה' בלבדו האדון האמיתי ולו עינינו ולא כעבד עינינו ליד אדונו בשר ודם כמוהו, אבל לפי הנאמר ודאי גם העבד מחויב בקבלת מלכות שמים אבל לא נבחר לו המקרא שמע וכו' וכמ"ש בירושלמי אבל הנשים אף דנראה דאין מחויבין במקרא זה דוקא מ"מ יכולין לומר אותם כי המה יכולין לומר ה' אלוקינו וה' אחד כי אין עבדות לה, ומשו"ה מביא בירושלמי מזה שיש לו אדון וכו' ולא מלה לה וכו' דאשה יש לומר פסוק ראשון ורק בעבד שייך כמ"ש:

ומלמדין את הקטנים וכו'. עי' בס' מעשה רוקח שזה כפי' רש"י בקטנים פטורין אף בהגיעו לחינוך ולישב קושית התוס' ממס' סוכה דאיתא שמחויב משהתחיל לדבר בפסוק הראשון וזה האמר מחנכים ופטור הנאמר על הקטנים שהם עצמם אינן מחויבין אבל על אביהם חיוב החינוך, ועי' בירושלמי דאיתא קטנים מנין, למען תהיה תורת ד' בפיך ובשעה שהוא תדיר בה ובפני משה מפרשו על תפילין וגם על ק"ש משום שאינו מצוי תדיר אצל אביו וכ"כ ברש"י ונראה שהוציאו מירושלמי ונראה דאף משום חינוך אין מחויב האב, ונראה דדעת הרמב"ם שאינו בחיוב מטעם חינוך עליו משום שאינו תדיר אצלו מ"מ במה שאפשר מוטל על אביו ויש להנחותו על זה וכתב מלמדין וכו' שללמוד אותו ע"ז אינו צריך להיות תמיד אצלו ובגמ' סוכה איתא אביו מלמדו וכו' וע"ז מחויב משום חינוך אבל לא שיקרא ק"ש שפטור כמ"ש בירושלמי ורבינו דקדק לכתוב מלמדין וכו' ובזה מיושב ממס' סוכה קושית התוס':

מי שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומק"ש, לפיכך חתן שנשא בתולה פטור מק"ש וכו'. ולכאורה יש לעיין דאי' פטור והוא ממשנה במס' ברכות ונראה אפי' במי שיש לו בנים דכבר קיים פריה ורביה ורק לערב אל תנח לר' יהושע וכמ"ש ז"ל דהוי מדרבנן וא"כ למה יבטל ק"ש למאן דס"ל ק"ש דאורייתא ויהיה נשמע מזה דעוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא דלא נראה כן וחפשתי ומצאתי בצל"ח במס' ברכות שם שעמד ע"ז וכתב ואולי כיון שכבר נשא אותה בחופה חייב הוא לקיים מצות עונה ובעילה הראשונה טרוד טרדא דמצוה זו של עונה ועדיין צריך תלמוד עכ"ל ובפי' משניות לרמב"ם כתב שעסוק במצות פו"ר ומזה באמת דעת ספר מעשה רוקח בקיים כבר חייב עיי"ש, אבל מסתימות הפוסקים ורבינו כאן נראה בכל גונא פטור:

והנה י"ל דכדאיתא בפ"ק דברכות דבעי לפטרו טרדא ומצוה עיי"ש ויש לומר דודאי טרדא בלבד היה לפטרו מק"ש שאין יוכל לכוין כ"כ אבל רק הטרוד ברשות דלא הוי ליה להביא א"ע לטרדא בשעת ק"ש ובמצוה הוי ברשות אף במצוה דרבנן מ"מ טרוד ברשות פטור משום הטירדא ומשו"ה לעוסק במצוה ילפינן מבדרך ומלכתך לחתן בפ"ק דברכות ועי' ברש"י למה לא מטעם העוסק במצוה עיי"ש וברשב"א שם, ולמ"ש י"ל דבחתן הוי הטעם משום טרוד ולאו משום עוסק במצוה והמצוה רק שיהיה ברשות ונפק"מ אף למי שקיים פו"ר:

אבל יקשה עוד א"כ בטבעה ספינתו אף דלא הוי מצוה מ"מ כיון דהוי באונס הוי כברשות וכמ"ש ברש"י שם שצריך לסלק נפשו מטרדתו משא"כ במצוה וא"כ גם בקיים פו"ר מדרבנן לדאורייתא' נאמר ג"כ דיהיה חייב לסלק נפשו מטרדתו, גם אין מסתברא מי שיוכל לסלק טרדתו לא יהיה מחויב רק במצוה דהטרדא ג"כ ממצותו ושייך העוסק במצוה פטור ממצוה וא"כ תליא לכאורה באם קיים פו"ר או לא:

הלכה ז

כל מי שהוא פטור מלקרות ק"ש אם רצה להחמיר ע"ע לקרות קורא, והוא שתהא דעתו פנויה עליו, אבל אם היה זה הפטור מלקרות מבוהל אינו רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו. ועי' בראב"ד שכתב יקרא ויהיה כקורא בתורה עיי"ש, ולכאורה היינו נוכל לפרש בכונת רבינו אין רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו כיון דצריך כונה בפסוק הראשון אינו רשאי וכו' וצריך לסלק נפשו מטרדותו וכמ"ש ברש"י בטבעה ספינתו בים עי' ברש"י במס' סוכה כ"ה ע"א בד"ה טריד לבו טרוד במחשבת בעילה ומסתברא כי פטרינן קרא משום טרדא פטרינן ואין יכול לעסוק בשנים כאחד וכונס אלמנה לא טריד ויכול לקיים את שתיהן, אינו משום טרדא וכו' עכ"ל ובד"ה חתן טריד טרדא דמצוה ואשמעינן קרא

דלא מחייב להסיר דעתו ממחשבת מצוה ראשונה בשביל זו הבאה עליו אלא יעסוק בראשונה ויתן לבו להיות בקי בדבר עכ"ל, וא"כ מיניה בטבעה ספינה צריך לסלק טרדותו וכמו"כ כאן במי שרוצה להחמיר ע"ע אין רשאי לקרות עד שיתיישב ויסלק טרדותו כדי שיהיה יוצא יד"ח בכונה בפסוק ראשון דאל"כ לא הוי כקורא ק"ש כלל, אבל כנראה מלשונו בהל' ג' מי שמת לו וכו' פטור מק"ש וכו' מפני שאין דעתו פנויה וכו' נראה דס"ל דמי שאין דעתו פנויה מהטרדות פטור מק"ש ואף מי שישא משאו עי' ברש"י ותוס' ריש מי שמתו עיי"ש ונראה דעת רבינו כרש"י שם שאפשר בידו לבחור במצוה אחרת רק שיעשה האחרת כתיקונה בכונה אבל בנבהל שאין מכוין בפסוק הראשון ומסלק נפשו מטרדותו במצוה הקודמת ביטל שניהם:

והנה דעת הרשב"א במסכת סוכה בעוסק במצוה דאין מצוה נדחה מפני מצוה שאין רשאי לבטלו משום מצוה אחרת דהוי כרשות כנגדה עיי"ש, ולמ"ש דעת רש"י ורמב"ם שיכול אפי' לברור במצוה אחרת כשאי אפשר לקיים שניהם, ולדעת הרשב"א יש להבין למה נאמר בחתן אם ירצה קורא לת"ק ורשב"ג למה החמיר ע"ע לבטל טרדות נשואין דמצוה ובמקו"א כתבתי בזה:

והנה במחלוקת רשב"ג ורבנן שאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול בגמרא ברכות י"ז ע"ב משום יוהרא עיי"ש ובירושלמי סוף פרק היה קורא כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט א"ל והא תנינן חתן פטור ואם רוצה לקרות קורא א"ל יכול אנא פתר ליה כרבן גמליאל דר"ג אמר איני שומע לכם לבטל מלכות שמים אפילו שעה אחת עכ"ל, וא"כ נראה לפי הירושלמי דרשב"ג פליג על ר"ג ועי' בפני משה שם:

וי"ל דגם דעת הירושלמי ר"ג ורשב"ג חדא אמרי דר"ג אמר איני שומע לכם לבטל מלכות שמים אפי' שעה אחת ולשון שעה אחת צריך פירוש בכאן ונראה שר"ג תמיד היה קבלת מלכות שמים בלבבו כי היה מאלה אשר לבם לפני ה' תמיד ואם כן קדמה לו קבלת מלכות שמים לטרדת נשואין ולא רצה לבטל ולפסוק מקבלת מלכות שמים ג"כ וכמו בלבו כן קרא ק"ש לגלות כונתו בפיו וע"ז לבטל מלכות שמים אפי' שעה אחת ולשון ביטול מורה ביותר לפסוק בהעסוק בו ואשר עושה תמיד לא יבטל אף לשעה ולא כן האחרים הטרודין במצוה ומלכות שמים פגעה בהם באלה שייך העוסק וכו' ולכן רשב"ג ג"כ אמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול שמי שאינו עוסק מעיקרא ותמיד בלבבו מלכות שמים כר"ג רק עתה רוצה ליטול מתחילה מלכות שמים ולבטל מצות הקודמים זה לא יעשה כן וא"כ י"ל לירושלמי לא פליגי רק מחלק בין כהאי דר"ג ודידן, ועי' בלח"מ פ"א ה"א מהל' תפילה למה לא אמר מ"ע לקרות ק"ש עיי"ש המסכים לדברינו זה, ועיין

בס' שנות אליהו פ"ג משנה ג' גבי נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש שכתב שאין שייך בק"ש להוציא אחרים ידי חובתן עיי"ש:

ונראה דאל"כ היו החתן וכיו"ב להוציא נפשם ע"י אחרים וכן רבן גמליאל למה לא עשה כן, ואין לומר דלא מהני להוציא שאין ראוי מעצמו דהרי מוציאין לשאינן בקיאין ועי' בפר"ח סי' ס"א בשם מהר"מ אלשקר והשיג עליו עיי"ש ועי' בב"י סי' נ"ח ובמל"מ בפ"ג מהל' תפילה ה"ט אם מהני השלמה בק"ש עיי"ש ונראה ג"כ מחתן וצ"ע משום דפטור לגמרי:

הלכה ח

כל הטמאין חייבין בק"ש וכו' ועזרא וב"ד תקנו שלא יקרא בד"ת ב"ק לבדו והוציאוהו מכלל שאר הטמאים עד שיטבול ולא פשטה תקנה זו וכו'. ועיין בכ"מ בד"ה ולא פשטה וכו' ובתוס' במס' ב"ק דף פ"ב ע"ב בד"ה אתא שכתבו ג"כ שלא פשטה התקנה ועוד האריכו בזה עיי"ש:

ועי' ברמב"ם פ"ד מהל' תפילה עיי"ש כתב הטעם שלא יהיו ת"ח מצויין וכו' כדאיתא במס' ברכות כ"ב ע"א והאי מוהודעתם וכו' לא קיי"ל דאין ד"ת מקבלין טומאה וכמ"ש בתוס' ב"ק הנ"ל דהוי אסמכתא דהרי מתקנת עזרא היא ובמס' ברכות י"ח ע"ב דאיתא שתבר גזיזא דברדא ונחת וטבל הוי לאכול חולין בטהרה עיי"ש. ובתוספתא דמס' ידים כפי שמובא בר"ש במס' ידים פ"ד מ"ח וז"ל תניא בתוספתא אומרים טובלי שחרית קובלנו עליכם פרושים שאתם מזכירים את השם בשחרית בלא טבילה. אומרים פרושים קובלנו עליכם טובלי שחרית שאתם מזכירין את השם מן הגוף שיש בו טומאה עכ"ל ועי' בר"ש שם ע"ז. ונראה שטובלי שחרית סברי טעמא דטבילה לאו משום שלא יהיו ת"ח וכו' וע"ז השיבו א"כ למה לא בכל טומאות שבעולם וכו' ולכן דייק רבינו כאן לומר והוציאוהו מכלל שאר הטמאים וכו' ובפ"ד מהל' תפילה כתב וטעם התקנה משום שלא יהיו ת"ח וכו' וזה נגד הטובלי שחרית וכתוספתא הנ"ל: